

Poradnik praktyczny EASO: Wykluczenie

*Seria poradników
praktycznych EASO*

Styczeń 2017

***Europe Direct to serwis, który pomoże Państwu znaleźć odpowiedzi
na pytania dotyczące Unii Europejskiej.***

Numer bezpłatnej infolinii (*):

00 800 6 7 8 9 10 11

(*) Niektórzy operatorzy telefonii komórkowej nie udostępniają połączeń z numerami 00800 lub pobierają za nie opłaty.

Więcej informacji o Unii Europejskiej można znaleźć w portalu Europa (<http://europa.eu>).

Print ISBN 978-92-9494-675-1 doi:10.2847/560344 BZ-06-16-228-PL-C
PDF ISBN 978-92-9494-641-6 doi:10.2847/488778 BZ-06-16-228-PL-N

© Europejski Urząd Wsparcia w dziedzinie Azylu, 2017

EASO ani żadne osoby występujące w jego imieniu nie ponoszą odpowiedzialności za ewentualne wykorzystanie informacji zawartych w niniejszej publikacji.

European Asylum Support Office

Poradnik praktyczny EASO: Wykluczenie

*Seria poradników
praktycznych EASO*

Styczeń 2017

SUPPORT IS OUR MISSION

Wprowadzenie do poradnika praktycznego dotyczącego wykluczenia

Dlaczego przygotowano niniejszy poradnik praktyczny? Poradnik praktyczny EASO pt. „Wykluczenie” ma w założeniu posłużyć jako praktyczne narzędzie przydatne w codziennej pracy urzędników prowadzących sprawy w Unii Europejskiej i poza nią.

Celem niniejszego poradnika praktycznego jest zapewnienie pomocy w wykrywaniu i badaniu potencjalnych przypadków wykluczenia.

Poradnik ten został opracowany zgodnie z odpowiednimi wymogami prawnymi. Przedstawiono w nim również propozycje praktycznego podejścia stanowiące przełożenie standardów w ramach wspólnego europejskiego systemu azylowego (WESA) na wskazówki przydatne w codziennej pracy.

Jaki jest zakres niniejszego poradnika praktycznego? W poradniku tym skupiono się na przepisach **art. 12 ust. 2 dyrektywy kwalifikacyjnej, opierających się na art. 1F Konwencji genewskiej z 1951 r., oraz na art. 17 dyrektywy kwalifikacyjnej**, tj. na przepisach regulujących wykluczenie, w przypadku gdy wnioskodawca nie „zasługuje” na ochronę międzynarodową.

Wykluczenie, zgodnie z art. 12 ust. 1 dyrektywy kwalifikacyjnej na podstawie art. 1D oraz art. 1E Konwencji genewskiej z 1951 r., tj. w przypadku gdy wnioskodawca już korzysta z ochrony, a tym samym nie potrzebuje ochrony zapewnianej przez status uchodźcy, nie wchodzi w zakres niniejszego poradnika.

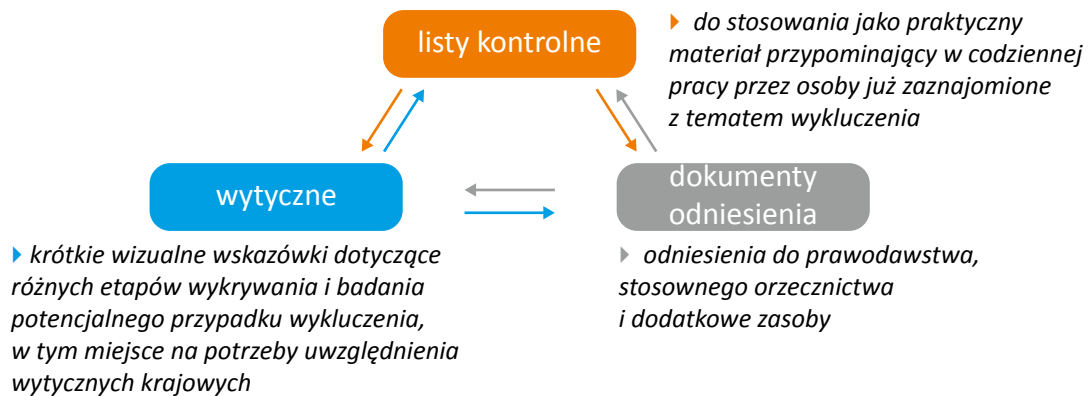
Większość pojęć omówionych w niniejszym poradniku praktycznym pochodzi z przepisów krajowego lub międzynarodowego prawa karnego, jak również z międzynarodowego prawa humanitarne. Należy jednak podkreślić, że wykluczenie jest instytucją prawa azylowego, która odróżnia się pod względem jej istoty i celów, w związku z czym zastosowanie mają szczególne okoliczności.

Do kogo skierowany jest niniejszy poradnik praktyczny? Niniejszy poradnik skierowany jest przede wszystkim do urzędników krajowych organów rozstrzygających. Mowa jest w nim ogólnie o „**funkcjonariuszach prowadzących sprawy**”. Jego główną grupą docelową są osoby prowadzące przesłuchanie i osoby odpowiedzialne za wyznaczanie kierunków polityki, ale może on również stanowić przydatne narzędzie dla urzędników w sytuacjach pierwszego kontaktu, a także wszelkich innych osób, które mogą być zaangażowane w wykrycie przypadku wykluczenia lub badanie go.

Poradnik praktyczny zaspokaja potrzeby urzędników prowadzących sprawy, dla których temat wykluczenia jest nowy: dla nich narzędzie to będzie miało przede wszystkim wartość pod względem podnoszenia świadomości. Zaspokaja on również potrzeby osób z wieloletnim doświadczeniem, w tym wyspecjalizowanych funkcjonariuszy prowadzących sprawy dotyczące wykluczenia, w przypadku których może służyć jako praktyczny materiał przypominający.

Jak korzystać z niniejszego poradnika praktycznego? Poradnik praktyczny złożony jest z trzech warstw, którymi można posługiwać się niezależnie lub w sposób powiązany, w zależności od potrzeb użytkownika. Prowadzą one użytkownika od wykrycia potencjalnego przypadku wykluczenia do wydania pisemnej decyzji i potencjalnych działań następczych.

Korzystanie z warstw poradnika praktycznego:

Poza zapewnieniem uporządkowanych wytycznych niniejszy poradnik praktyczny można traktować jako narzędzie samooceny lub wykorzystywać jako narzędzie nadzoru nad jakością.

W jaki sposób opracowano niniejszy poradnik praktyczny? Poradnik ten został opracowany przez ekspertów z państw UE+, przy wsparciu ze strony EASO i cennym wkładzie Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (Biuro UNHCR). Przed ukończeniem poradnika poddano go konsultacjom z udziałem wszystkich państw UE+.

Jaki jest charakter powiązań między niniejszym poradnikiem praktycznym a innymi instrumentami wsparcia EASO? Zadaniem EASO jest wspieranie państw członkowskich, m.in. poprzez organizowanie wspólnych szkoleń, wspólne dążenie do zapewnienia jakości oraz wspólne gromadzenie informacji o kraju pochodzenia. Podobnie jak wszystkie instrumenty wsparcia EASO, Poradnik praktyczny: Wykluczenie został oparty na normach wspólnego europejskiego systemu azylowego. Niniejszy poradnik został opracowany na podstawie tych samych ram i powinien być postrzegany jako uzupełnienie innych dostępnych instrumentów EASO. Zapewnienie zgodności poradnika z tymi instrumentami stanowiło główny cel, szczególnie w odniesieniu do ściśle z nim powiązanego modułu programu szkoleń EASO poświęconego wykluczeniu. [Analiza sądowa EASO „Wykluczenie: art. 12 i 17 dyrektywy kwalifikacyjnej \(2011/95/EU\)”](#) również stanowiła ważne źródło informacji przy opracowywaniu niniejszego poradnika.

Niniejsza publikacja to poradnik praktyczny opracowany w ramach matrycy jakości EASO. Należy z niego korzystać łącznie z innymi dostępnymi narzędziami praktycznymi, w szczególności z [Poradnikiem praktycznym EASO: Przesłuchanie](#) oraz [Poradnikiem praktycznym EASO: Ocena materiału dowodowego](#).

Jak niniejszy poradnik praktyczny odnosi się do ustawodawstwa krajowego i praktyki krajowej? Poradnik ten jest miękkim narzędziem konwergencji, które odzwierciedla wspólne normy i zawiera wolne miejsce na potrzeby uwzględnienia rozbieżności w ustawodawstwie krajowym oraz w wytycznych i praktykach krajowych.

Każdy organ krajowy może włączyć odpowiednie elementy ustawodawstwa i wytycznych do poradnika praktycznego w wyznaczonych miejscach, aby zapewnić urzędnikom prowadzącym sprawy bezpośredni dostęp do porad w zakresie wykluczenia.

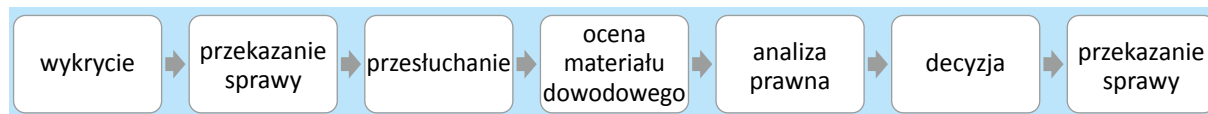
Spis treści

WYTYCZNE	7
1. Czym jest wykluczenie?	8
2. Wykrywanie potencjalnych przypadków wykluczenia	10
3. Przekazanie sprawy i gwarancje proceduralne	12
4. Przesłuchanie pod kątem wykluczenia	13
4.1. Przygotowania	13
4.2. Przeprowadzanie przesłuchania	16
5. Ocena materiału dowodowego	19
6. Analiza prawna	21
6.1. Kwalifikacja czynów wykluczających	21
6.2. Indywidualna odpowiedzialność	29
7. Sporządzanie elementów decyzji związanych z wykluczeniem	36
8. Przekazanie sprawy w celu przeprowadzenia dochodzenia lub wszczęcia postępowania	37
LISTY KONTROLNE	39
DOKUMENTY ODNIESIENIA	47

Poradnik praktyczny EASO:
Wykluczenie
WYTYCZNE

1. Czym jest wykluczenie? [\[lista kontrolna\]](#)

Niniejszy poradnik praktyczny odnosi się wyłącznie do wykluczenia zgodnie z art. 12 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania, na podstawie art. 1F Konwencji genewskiej z 1951 r. oraz art. 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania.

Poniżej znajduje się kilka kluczowych przesłań wprowadzających urzędnika prowadzącego sprawę w temat wykluczenia:

Stosowanie klauzul dotyczących wykluczenia jest obowiązkowe [\[lista kontrolna\]](#)

Jeśli istnieją poważne powody, aby uznać, że wnioskodawca popełnił czyny, które wchodzą w zakres klauzul dotyczących wykluczenia, zastosowanie wykluczenia jest obowiązkowe.

Zastosowanie wykluczenia w związku z czynami, które wchodzą w zakres stosowania przepisów art. 12 ust. 2 dyrektywy kwalifikacyjnej na podstawie art. 1F Konwencji genewskiej z 1951 r. oraz art. 17 dyrektywy kwalifikacyjnej jest obowiązkowe. Jedynym wyjątkiem od obowiązkowego charakteru klauzul dotyczących wykluczenia jest art. 17 ust. 3 dyrektywy kwalifikacyjnej (wykluczenie z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej ze względu na inne przestępstwa, które nie kwalifikują się jako poważne przestępstwa, jeśli spełnione są określone warunki).

Celem wykluczenia jest chronienie integralności instytucji azylu [\[lista kontrolna\]](#)

Wykluczenie stosuje się do tych osób, które w innym wypadku kwalifikowałyby się do otrzymania ochrony międzynarodowej ze względu na uzasadnioną obawę przed prześladowaniem lub rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy. Stanowi ono konieczny środek chroniący integralność instytucji azylu.

Istnieją dwie główne przyczyny wykluczenia:

osoby, które nie zasługują na ochronę międzynarodową

1. Określone czyny są tak poważne, że wnioskodawcy, których można pociągnąć do odpowiedzialności za takie czyny, nie zasługują na ochronę międzynarodową.

osoby, które unikają pociągnięcia ich do odpowiedzialności za poważne przestępstwa

2. Ramy ochrony międzynarodowej nie powinny być formą ochrony umożliwiającej osobom, które popełniły przestępstwa, unikania pociągnięcia do odpowiedzialności.

Ze względu na poważne konsekwencje, jakie może to mieć dla osoby fizycznej, stosowanie klauzul dotyczących wykluczenia powinno być zawsze rozważane w sposób zawężający i z dużą ostrożnością.

□ Podstawy wykluczenia [lista kontrolna]

Wykluczenie ma zastosowanie w przypadku, w którym **istnieją poważne podstawy, aby sądzić**, że wnioskodawca ponosi odpowiedzialność indywidualną za czyny wykluczające (lub – w przypadku ochrony uzupełniającej – że stanowi zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego). Byłoby ono uzasadnione wyłącznie w odniesieniu do następujących podstaw wykluczenia:

Podstawy wykluczenia	
status uchodźcy	zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości poważne przestępstwo o charakterze niepolitycznym popełnione poza państwem uchodźstwa, zanim dana osoba została przyjęta jako uchodźca czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych
ochrona uzupełniająca	zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości poważne przestępstwa czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego, w którym wnioskodawca przebywa pozostałe przestępstwa (w określonych okolicznościach)

Podstawy wykluczenia z możliwości uzyskania statusu uchodźcy i otrzymania ochrony uzupełniającej są podobne i wynikają z postanowień art. 1F Konwencji genewskiej z 1951 r., jednak należy zauważyć, że nie są one identyczne. Artykuł 17 ust. 1 dyrektywy kwalifikacyjnej znosi niektóre wymogi w odniesieniu do poważnych przestępstw (art. 17 ust. 1 lit. b) dyrektywy kwalifikacyjnej) i wprowadza dodatkowe podstawy wykluczenia (art. 17 ust. 1 lit. d) dyrektywy kwalifikacyjnej oraz art. 17 ust. 3 dyrektywy kwalifikacyjnej) w odniesieniu do ochrony uzupełniającej.

Dalsze wytyczne dotyczące kwalifikowania czynów wykluczających i ustalania odpowiedzialności indywidualnej można znaleźć w konkretnych sekcjach poniżej.

Pełną treść tych przepisów prawnych można znaleźć [tutaj](#).

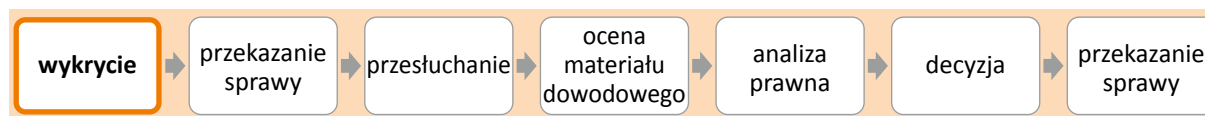
□ Ciężar udowodnienia, że kryteria wykluczające są spełnione, spoczywa na państwie [lista kontrolna]

Ciężar udowodnienia, że kryteria wykluczające są spełnione, spoczywa na państwie, wnioskodawca natomiast zobowiązany jest współpracować przy ustalaniu wszystkich faktów i okoliczności mających znaczenie dla jego wniosku. Kwestie związane ze środkami obrony zazwyczaj są poruszane przez wnioskodawcę. Do obowiązków urzędnika prowadzącego sprawę należy jednak pełne zbadanie wszystkich okoliczności, w tym środków obrony, niezależnie od tego, czy są jednoznacznie przywoływane przez wnioskodawcę, czy nie.

Należy wspomnieć, że chociaż wykluczenie opiera się na szeregu pojęć i definicji z dziedziny prawa karnego, to standard dowodu stosowany do celów wykluczenia nie jest tak wysoki jak standard „ponad uzasadnioną wątpliwość” stosowany do celów ustalenia odpowiedzialności karnej. „Poważne podstawy, aby sądzić” wymagają wyraźnych i wiarygodnych dowodów.

Dalsze wytyczne dotyczące oceny materiału dowodowego można znaleźć w konkretnych sekcjach poniżej.

2. Wykrywanie potencjalnych przypadków wykluczenia [lista kontrolna]

Wykrycie potencjalnego przypadku wykluczenia może mieć miejsce na dowolnym etapie procedury azylowej. Może nastąpić na samym początku procedury azylowej na podstawie informacji przekazanych we wniosku lub innych dostępnych informacji. W niektórych przypadkach przesłanki wskazujące na popełnienie czynów wykluczających nie pojawią się przed faktycznym przesłuchaniem ani nawet po udzieleniu danej osobie ochrony międzynarodowej.

W celu jak najwcześniejszego wykrywania przypadków wykluczenia wszyscy zaangażowani w procedurę azyłową powinni mieć wiedzę na temat potencjalnych przesłanek, szczególnie w odniesieniu do określonych krajów pochodzenia.

Ważne jest zgromadzenie jak największej ilości informacji o danej osobie, jej pochodzeniu, miejscu pobytu, przeszłości zawodowej, członkach rodziny, służbie wojskowej (w stosownych przypadkach), powiązaniach politycznych, członkostwie w grupach, trasach podróży oraz innych stosownych informacji. Należy zwrócić uwagę, że względy istotne dla aspektów włączenia i wykluczenia indywidualnego wniosku są często ściśle powiązane. Urzędnik prowadzący sprawę powinien pozostać otwarty na wszystkie możliwości, a jednocześnie zwracać uwagę na możliwe przesłanki dotyczące wykluczenia.

□ Korzystanie z dostępnych zasobów do celów wykrywania [lista kontrolna]

Więcej wytycznych odnośnie do potencjalnych przesłanek dotyczących kwestii wykluczenia lub kwestii bezpieczeństwa narodowego może być dostępnych w przypadku poszczególnych krajów pochodzenia. Wykazy przesłanek, które uwydatniają niektóre z najbardziej istotnych potencjalnych profili, mogą – choć nie są wyczerpujące – stanowić przydatną pomoc dla urzędników prowadzących sprawę przy ustalaniu, czy konieczna jest dogłębna analiza wykluczenia.

Z takich dokumentów można korzystać łącznie z niniejszym poradnikiem.

Praktyka krajowa:

□ Uwzględnienie dostępnych informacji [lista kontrolna]

Potencjalne źródła informacji, które mogą być istotne dla wykluczenia, są jednocześnie źródłami, które są rozważane w odniesieniu do przesłanek włączenia.

Poniżej znajduje się **niewyczerpujący** wykaz potencjalnych dowodów, które mogą zawierać możliwe przesłanki i dalsze informacje istotne dla wykluczenia:

- dokumenty tożsamości i podróży
- informacje o krajach pochodzenia
- wniosek o ekstradycję, wyrok, informacje o karalności i nakazy aresztowania
- informacje z urzędowych baz danych
- oświadczenia wnioskodawcy, w tym złożone we wniosku wstępnym i podczas przesłuchań

- oświadczenia innych osób (członków rodziny, osób trzecich)
- jawne źródła informacji i media społecznościowe (zgodnie z praktyką krajową)
- itp.

Mogą one dostarczyć informacji mających związek z potencjalnymi podstawami wykluczenia, jak również na temat indywidualnych okoliczności wnioskodawcy, co pomoże urzędnikowi prowadzącemu sprawę w przygotowaniu się do przesłuchania.

Więcej informacji na temat różnych dowodów i ich uwzględniania można znaleźć w [Poradniku praktycznym EASO: Ocena materiału dowodowego](#).

□ Potencjalne profile [lista kontrola]

Niezbędne są wiedza na temat wykluczenia, przygotowanie, zapoznanie się z odpowiednimi informacjami o kraju pochodzenia oraz sprawdzenie akt pod kątem kluczowych elementów.

Należy podkreślić, że niemożliwe jest przedstawienie wyczerpującego wykazu okoliczności, które mogą wskazywać na konieczność rozważenia wykluczenia.

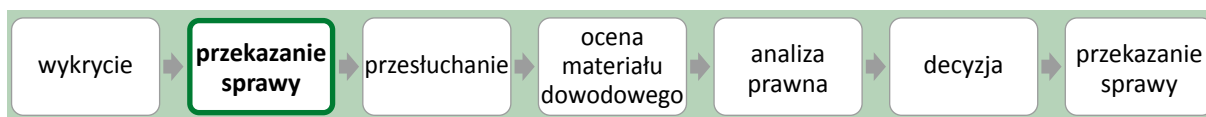
Poniższy wykaz przykładowych profili jest **niewyczerpujący**.

Potencjalne znaczenie tych przesłanek w dużej mierze będzie zależało od kraju pochodzenia:	
▶ <i>żołnierz</i> ▶ <i>grupa rebeliantów</i> ▶ <i>milicja</i> ▶ <i>policeja (lub konkretne formacje policji)</i> ▶ <i>szużby wywiadu</i>	W przypadku gdy informacje o kraju pochodzenia wskazują na poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego (w przypadku konfliktu zbrojnego) lub poważne naruszenia praw człowieka popełnione przez takie podmioty, fakt przynależności wnioskodawcy do określonego profilu stanowiłby przesłankę wymagającą bardziej szczegółowego zbadania. Należy zgromadzić dodatkowe informacje na temat czasu, miejsca, stanowisk, dowódców lub podwładnych, faktycznych obowiązków itd., aby ustalić, czy mogą pojawić się podstawy wykluczenia.
▶ <i>członek rządu</i> ▶ <i>urzędnik publiczny</i>	Jeśli wnioskodawca pochodzi z państwa, w którym istnieje opresyjny reżim, jego potencjalne członkostwo w rządzie stanowiłoby przesłankę wymagającą bardziej szczegółowego zbadania. W zależności od kraju pochodzenia należy wziąć pod uwagę różne poziomy zaangażowania, role i obowiązki.
▶ <i>członek organizacji</i>	W zależności od celów, założeń i metod organizacji oraz od działań, roli i obowiązków wnioskodawcy, a także od jego stanowiska wewnątrz tej organizacji, członkostwo w organizacji mogłoby stanowić przesłankę wymagającą rozważenia zastosowania klauzul dotyczących wykluczenia.
▶ <i>osoby w inny sposób powiązane z powyższymi kategoriami</i>	W niektórych przypadkach osoby, które nie należą formalnie do powyższych kategorii, mogą być zamieszczone w postępowanie innych osób, które do nich należą. Przykład: lekarze asystujący przy torturach lub okaleczaniu narządów płciowych kobiet; inżynierowie chemicy opracowujący broń, cywilni informatorzy itd.
▶ <i>powiązanie z wydarzeniem</i>	Na podstawie informacji o wnioskodawcy (np. dotyczących miejsca pobytu, trasy podróży) można go powiązać z wydarzeniem, które wymaga rozważeniem potencjalnego wykluczenia.

Ponadto – co niekoniecznie ma związek z informacjami o kraju pochodzenia:

▶ <i>czyn zabroniony</i>	Jeśli istnieją przesłanki wskazujące na to, że wnioskodawca popełnił czyn zabroniony, może to wymagać rozważenia zastosowania wykluczenia. Należy zauważyć, że próba sama w sobie może zostać uznana za przestępstwo.

3. Przekazanie sprawy i gwarancje proceduralne [\[lista kontrolna\]](#)

Zgodnie z praktyką krajową konieczne może być podjęcie określonych działań proceduralnych odnośnie do potencjalnych przypadków wykluczenia:

- W razie konieczności sprawę potencjalnego przypadku wykluczenia należy przekazać zgodnie z praktyką krajową [\[lista kontrolna\]](#)**

W zależności od praktyki krajowej konieczne może być przekazywanie spraw (potencjalnych) przypadków wykluczenia wyspecjalizowanej jednostce, wyspecjalizowanemu urzędnikowi prowadzącemu sprawę lub starszemu współpracownikowi itd.

Praktyka krajowa:

- Zapewnienie, aby istniały mające zastosowanie gwarancje proceduralne [\[lista kontrolna\]](#)**

W niektórych przypadkach oprócz ogólnych gwarancji proceduralnych mających zastosowanie w procedurze azylowej przy rozpatrywaniu potencjalnego przypadku wykluczenia mogą stosować się konkretne gwarancje proceduralne:

- W stosownych przypadkach wyznaczenie doradcy prawnego [\[lista kontrolna\]](#)***

Praktyka krajowa:

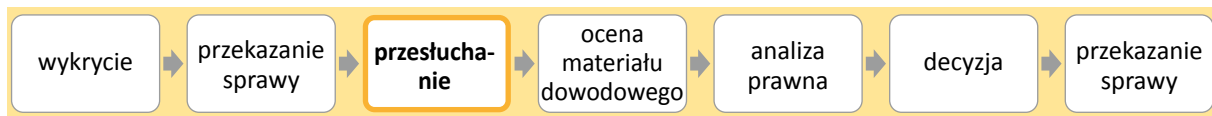
- Poinformowanie wnioskodawcy (lub jego doradcy prawnego) o rozważaniu wykluczenia [\[lista kontrolna\]](#)***

Praktyka krajowa:

- W stosownych przypadkach inne specjalne gwarancje proceduralne [\[lista kontrolna\]](#)***

Praktyka krajowa:

4. Przesłuchanie pod kątem wykluczenia [lista kontrolna]

Przesłuchanie jest podstawowym elementem umożliwiającym dokładną ocenę, czy wnioskodawca powinien zostać wykluczony z możliwości otrzymania ochrony międzynarodowej. Zapewnia ono urzędnikowi prowadzącemu sprawę możliwość bezpośredniej interakcji z wnioskodawcą, a co najważniejsze, przedstawienia dowodów, dając wnioskodawcy skuteczną możliwość odniesienia się do nich.

W zależności od praktyki krajowej i danego przypadku przesłuchanie pod kątem wykluczenia może stanowić część (ogólnego) przesłuchania lub odrębne przesłuchanie skupione na zagadnieniach związanych z wykluczeniem.

W niniejszej sekcji poradnika praktycznego podkreślono niektóre aspekty przygotowywania i przeprowadzania przesłuchania, które są szczególnie istotne z perspektywy wykluczenia.

Ogólne wytyczne dotyczące przesłuchania przedstawione w [Poradniku praktycznym EASO: Przesłuchanie nadal](#) mają zastosowanie.

4.1. Przygotowania [lista kontrolna]

□ Znaczenie przygotowania – „poznaj temat i poznaj rozmówcę” [lista kontrolna]

Przygotowanie jest kluczowym elementem przeprowadzenia przesłuchania w zakresie wykluczenia. Można je podzielić na dwa obszary:

Poznanie swojego rozmówcy (1. wnioskodawcy) i poznanie swojego tematu (2. państwo, którego dotyczy postępowanie związane z wykluczeniem) ma znaczenie zasadnicze dla rozwiązania kwestii wykluczenia w trakcie przesłuchania.

Przed przesłuchaniem urzędnik prowadzący sprawę powinien zapoznać się z dostępnymi informacjami na temat wnioskodawcy. Urzędnik prowadzący sprawę powinien również posiadać szczegółową wiedzę

o państwie, do którego potencjalnie przeprowadzone będzie wykluczenie. W stosownych przypadkach obejmować to będzie wydarzenia historyczne, jak również sprawy bieżące. W trakcie przeprowadzania badania zarówno wnioskodawcy, jak i kraju urzędnik prowadzący postępowanie powinien skorzystać ze wszystkich dostępnych i wiarygodnych dowodów. Może również konieczne być zgromadzenie dodatkowych informacji, które w możliwie konkretny sposób dotyczą przedmiotowej sprawy.

□ Korzystanie ze stosownych wytycznych krajowych i stosownego orzecznictwa [lista kontrolna]

Być może istnieją krajowe ogólne lub specyficzne dla danego państwa wytyczne dotyczące przeprowadzania przesłuchania pod kątem wykluczenia. Ponadto orzecznictwo może mieć znaczenie przy przygotowywaniu się do badania niezbędnych elementów.

Praktyka krajowa:

□ W możliwie szerokim zakresie ustal fakty odnoszące się do wykluczenia [lista kontrolna]

To fakty stanowią o tym, jaka decyzja zostanie podjęta w odniesieniu do wniosku.

Ważne, aby urzędnik prowadzący sprawę w trakcie badania wydarzeń aktualnych i przeszłych dokonywał rozróżnienia pomiędzy tym, co jest faktem istotnym, a co nie jest.

Faktami istotnymi związanymi z wykluczeniem są te, które są bezpośrednio powiązane z klauzulami dotyczącymi wykluczenia.

Aby ustalić fakty materialne, urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć wszystkie składniki potencjalnego materiału dowodowego, skupiając się na przedmiotowej sprawie.

Istotne fakty należy ustalić możliwie wcześniej. Dobre przygotowanie w zakresie przedmiotowej sprawy i państwa, którego dotyczy postępowanie, pomoże urzędnikowi prowadzącemu sprawę zidentyfikować istotne fakty i zapewni mu możliwość reagowania w trakcie przesłuchania na to, co mówi wnioskodawca. Z drugiej strony, nieprzygotowanie może prowadzić do niepowodzenia w ustaleniu istotnych faktów i odróżnieniu ich od potencjalnie pobocznych kwestii oraz do niepowodzenia w dokładnym rozpoznaniu i ocenie zagadnień w trakcie przesłuchania, co może prowadzić do podjęcia złych lub błędnych decyzji.

To oczywiście nie oznacza, że wszystkie fakty zawsze będą ustalone w trakcie przygotowania lub nawet w trakcie samego przesłuchania. Istnieje wiele przyczyn, w wyniku których istotne fakty pojawiają się na późniejszym etapie i funkcjonariusz prowadzący sprawę powinien zachować otwarty umysł.

□ Przygotuj plan sprawy [lista kontrolna]

Każdy urzędnik prowadzący sprawę opracowuje swoją własną metodę przygotowywania się do sprawy. Po ustaleniu stosownych istotnych faktów przydatne jest opracowanie harmonogramu obszarów, które należy uwzględnić w trakcie przesłuchania. Poziom szczegółowości planu zależy od preferencji urzędnika prowadzącego przedmiotową sprawę, ale nie powinien on tracić z oka celu przesłuchania i powinien zachować elastyczność.

Chronologiczna lub logiczna/tematyczna struktura przesłuchania jest przydatna i może pomóc przy sporządzaniu decyzji; niemniej konieczne jest osiągnięcie właściwej równowagi, ponieważ zbyt szczegółowy plan sprawy może utrudniać przeprowadzenie przesłuchania.

Plan sprawy powinien obejmować większość faktów, tj. elementów klauzul dotyczących wykluczenia, w tym aspekty dotyczące indywidualnej odpowiedzialności, w zakresie, w jakim zostały określone na tym etapie postępowania. Jeśli w tym momencie odnotowano jakiegokolwiek wątpliwości związane z wiarygodnością, można je także odzwierciedlić w planie sprawy, aby odnieść się do nich w trakcie przesłuchania.

□ Mentalnie przygotuj się do przesłuchania [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę powinien poświęcić dużo czasu na rozważenie kogo przesłuchuje i dlaczego. Powinien on również wziąć pod uwagę fakt, że przesłuchania dotyczące wykluczenia mogą być intensywne i trwać długo.

Nie wszyscy wnioskodawcy, którzy są przesłuchiwanymi pod kątem kwestii związanych z potencjalnym wykluczeniem będą mieli wyraźne profile, ale niektórzy mogą takie mieć. Na przykład wnioskodawca może mieć przeszłość, która wskazuje na to, że jest przyzwyczajony do zajmowania stanowiska zapewniającego władzę lub kontrolę, lub ma wykształcenie w zakresie wywiadu i kontrwywiadu.

Niektórzy wnioskodawcy, w tym w sprawach potencjalnego wykluczenia, być może mają za sobą traumatyczne sytuacje lub mają inne specjalne potrzeby wynikające ze znajdowania się w trudnej sytuacji. Należy o tym pamiętać i uwzględnić to przy przygotowywaniu się psychicznie do przesłuchania.

Funkcjonariusz prowadzący sprawę powinien również zastanowić się, jakie nastawienie, myśli lub uprzedzenia istotne dla sprawy mogą wpłynąć na jego obiektywność oraz postarać się ich unikać.

□ Poczyn praktyczne przygotowania [\[lista kontrolna\]](#)

□ Rozważ, czy należy w sprawę włączyć innego urzędnika prowadzącego sprawę [\[lista kontrolna\]](#)

Na podstawie profilu wnioskodawcy i praktyki krajowej konieczne może być włączenie kolejnego urzędnika prowadzącego sprawę w przeprowadzanie przesłuchania. Należy wziąć pod uwagę indywidualne okoliczności, jak też dostępne warunki przeprowadzenia przesłuchania.

W tej kwestii w niektórych państwach do (potencjalnych) przypadków wykluczenia mogą stosować się określone przepisy.

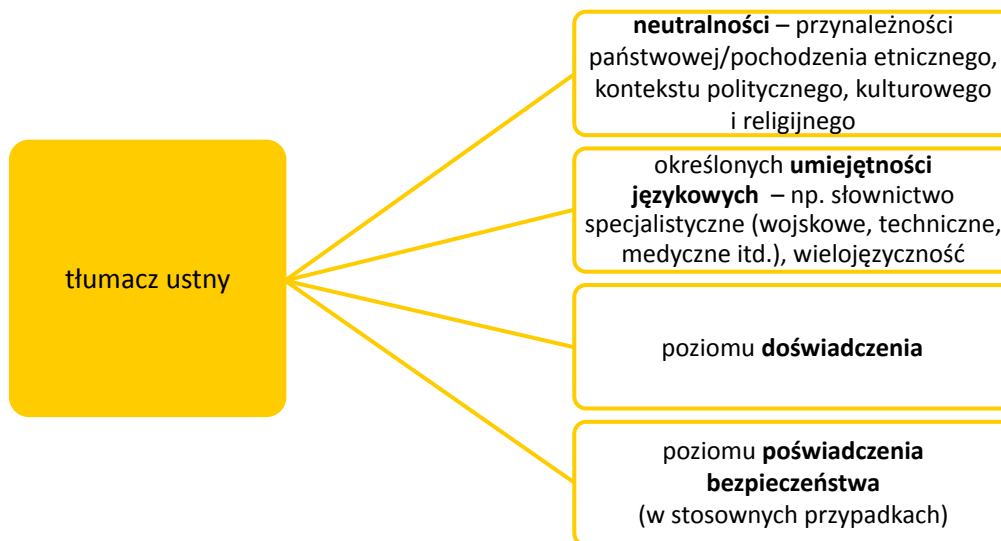
Praktyka krajowa:

□ Ustalenia w zakresie bezpieczeństwa [\[lista kontrolna\]](#)

Ustalenia w zakresie bezpieczeństwa powinny być zapewnione zgodnie z praktyką krajową.

□ Wybór tłumacza ustnego [\[lista kontrolna\]](#)

Przy wyborze tłumacza ustnego pożądane może być uwzględnienie jego:

□ Wprowadzenie tłumacza ustnego [\[lista kontrolna\]](#)

Urzędnik prowadzący sprawę powinien zapewnić tłumaczowi ustnemu możliwość psychicznego przygotowania się do przesłuchania; jest to równie ważne dla tłumacza, jak i dla urzędnika prowadzącego sprawę. Tłumacz ustny powinien zostać przez urzędnika prowadzącego sprawę wprowadzony w charakter sprawy przed rozpoczęciem przesłuchania. Biorąc pod uwagę, że kwestie związane z wykluczeniem prawdopodobnie będą podnoszone, tłumacza ustnego można również poinformować o obszarach, jakie będą omawiane, ponieważ pomoże mu to w odpowiednim nastawieniu i przygotowaniu.

Pomocne może być również, jeśli urzędnik prowadzący sprawę poinformuje tłumacza ustnego, że przesłuchanie może zająć więcej czasu niż przeciętnie.

Tłumacz powinien pamiętać o zasadach poufności i neutralności.

□ Możliwość przeprowadzenia dodatkowego przesłuchania [\[lista kontrolna\]](#)

W zależności od złożoności sprawy konieczne może się okazać przeprowadzenie więcej niż jednego przesłuchania.

4.2. Przeprowadzanie przesłuchania [\[lista kontrolna\]](#)

□ Przekaż wnioskodawcy informacje zgodnie z praktyką krajową [\[lista kontrolna\]](#)

Niektóre szczegółowe informacje być może trzeba przekazać na początku przesłuchania z naciskiem na wykluczenie. W zależności od praktyki krajowej może to obejmować poinformowanie wnioskodawcy, że badane będą zagadnienia związane z potencjalnym wykluczeniem.

Praktyka krajowa:

□ Upewnij się, że zachowanie tłumacza ustnego jest odpowiednie [\[lista kontrolna\]](#)

Jeżeli urzędnik prowadzący sprawę będzie miał jakiegokolwiek wątpliwości dotyczące kompetencji lub zachowania tłumacza ustnego, powinien podjąć stosowne kroki przewidziane w procedurach krajowych (na przykład poinformować o nich swoich przełożonych). Przesłuchanie może wówczas zostać zawieszona i ponownie wznowiona z udziałem innego tłumacza.

□ Utrzymanie profesjonalnego nastawienia [\[lista kontrolna\]](#)

Urzędnik prowadzący sprawę powinien przez cały czas utrzymywać profesjonalne nastawienie i upewnić się, że jego lub jej komunikacja werbalna i pozawerbalna nie są odbierane jako oceniające.

□ Stosuj odpowiednie techniki przesłuchania [\[lista kontrolna\]](#)

Celem przesłuchania jest ustalenie faktów, odwołanie się do dowodów i udzielenie wnioskodawcy możliwości skutecznego przedstawienia swojego wniosku.

□ Dostosuj się do danej osoby [\[lista kontrolna\]](#)

Każdy wnioskodawca będzie inny. Urzędnik prowadzący sprawę powinien mieć świadomość, że przesłuchania z naciskiem na wykluczenie będą przeprowadzane z osobami, które być może zajmowały ważne stanowiska w swoich krajach pochodzenia. I odwrotnie, niektórzy wnioskodawcy mogą być niewykształceni lub słabo wykształceni. Ważne, by wszystkie zadawane pytania były dostosowane do odpowiedniego poziomu, aby były w pełni zrozumiałe.

□ Inwestuj w budowanie relacji [\[lista kontrolna\]](#)

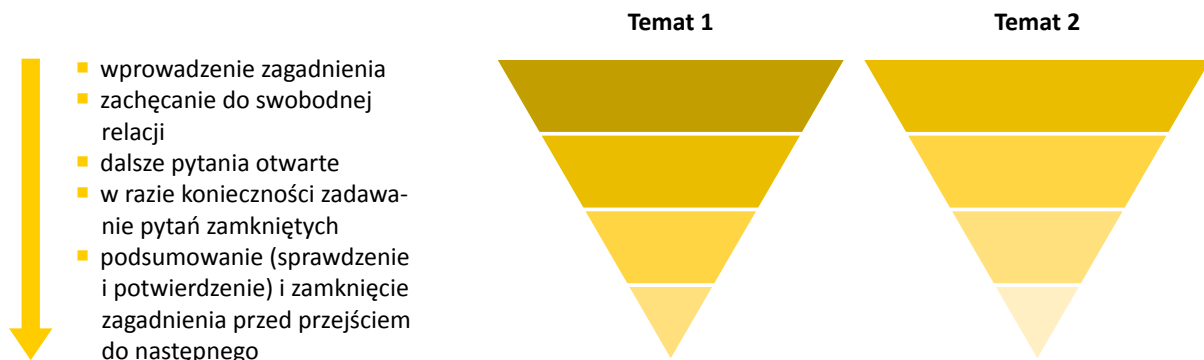
Budowanie relacji z wnioskodawcą ma zasadnicze znaczenie. Podejście oparte na dobrej praktyce polega na rozpoczęciu przesłuchania od kwestii, które nie są bezpośrednio powiązane z istotnymi faktami. Można zacząć od omówienia sytuacji rodzinnej wnioskodawcy, jego wykształcenia oraz sytuacji życiowej od chwili przybycia do państwa członkowskiego itd. Takie podejście zasadniczo umożliwi stronom uczestniczenie w przesłuchaniu z poczuciem większego rozluźnienia.

Nie jest wskazane rozpoczynanie przesłuchania od pytania bezpośrednio związanego z kwestią wykluczenia ze względu na spodziewane przyjęcie przez wnioskodawcę postawy defensywnej, obawy i zamykanie się w trakcie przesłuchania, co podważy jakość zebranych informacji i ostatecznie negatywnie wpłynie na jakość decyzji.

Przypominanie wnioskodawcy, że jest to przesłuchanie związane z azylem, tj. służy rozstrzygnięciu, czy on lub ona kwalifikuje się do międzynarodowej ochrony, również może służyć budowaniu relacji.

□ **Stosuj stopniowe zawężanie zakresu** [\[lista kontrolna\]](#)

Podejście polegające na stopniowym zawężaniu zakresu oznacza sposób, w jaki osoba przesłuchująca organizuje przesłuchanie. W odniesieniu do każdego ważnego tematu osoba prowadząca przesłuchanie powinna postępować zgodnie z podejściem, w którym rozpoczyna się od wprowadzenia tematu i zachęcania do swobodnej relacji poprzez następcze pytania otwarte i tylko w razie konieczności pytania zamknięte. Podejście to umożliwia przesłuchującemu identyfikację kluczowych zagadnień w trakcie swobodnej relacji przy jednoczesnych spontanicznie przekazywanych informacjach mających bezpośrednie znaczenie dla celu przesłuchania. Informacje przekazane w ten sposób są zazwyczaj bardziej szczegółowe i charakteryzują się lepszą jakością niż informacje przekazane w odpowiedzi na pytania zamknięte.

□ **Zadawaj pytania otwarte i zachęcaj do swobodnej relacji**

Etap **swobodnej relacji** służy pozyskaniu możliwie najbardziej wiarygodnych i dokładnych informacji dzięki zapewnieniu wnioskodawcy możliwości złożenia nieprzerwanej pytaniami osobistej relacji na temat stosownych faktów. Umożliwienie wnioskodawcy przekazania informacji umieszczonych w kontekście stanowi ważną część przeprowadzania przesłuchania dotyczącego wykluczenia.

Pytania otwarte umożliwiają zbadanie każdego ważnego tematu i minimalizują ryzyko, że osoba przesłuchująca pominie ważne informacje.

Niektórzy wnioskodawcy mogą mieć trudność ze swobodną relacją lub niechętnie odpowiadać na pytania. W takich przypadkach urzędnik prowadzący postępowanie powinien starać się pełnić bardziej aktywną rolę i zadawać bardziej szczegółowe pytania, pamiętając jednocześnie o tym, by w dalszym ciągu wprowadzać wszystkie tematy i zawsze rozpoczynać nowy temat od pytań otwartych. Mimo promowania swobodnej relacji i zadawania pytań otwartych ważne jest, aby urzędnik prowadzący sprawę zawsze dbał, żeby wnioskodawca odpowiadał na zadane pytania.

Pytania zamknięte również mogą być przydatne, jeśli istnieją określone elementy, które wymagają wyjaśnienia lub potwierdzenia (czas, nazwiska, daty itd.). Takie pytania umożliwiają przesłuchującemu sprawdzenie wszystkich pozostałych niezbędnych informacji przed zamknięciem zagadnienia. Niemniej zbyt częste stosowanie pytań zamkniętych może ograniczyć zdolność wnioskodawcy do zaangażowania się w przesłuchanie, obniżając jakość i dokładność informacji.

□ **Sprawdź i potwierdź** [\[lista kontrolna\]](#)

Dobłą praktyką w trakcie przesłuchania dotyczącego wykluczenia jest podsumowywanie i potwierdzanie przy szeregu okazji (z użyciem pytań zamkniętych) faktów lub innych ważnych zagadnień. Pomoże to urzędnikowi prowadzącemu sprawę kontrolować przesłuchanie, identyfikować punkty kluczowe i upewnić się, że żadne obszary zainteresowania nie są niejednoznaczne, a jednocześnie promować swobodną relację.

□ **Skup się na indywidualnym zaangażowaniu wnioskodawcy:**
„Ja” zamiast „my” [\[lista kontrolna\]](#)

Celem przesłuchania jest uzyskanie informacji umożliwiających urzędnikowi prowadzącemu postępowanie ustalenie, czy działania, które mogą wchodzić w zakres klauzuli wykluczenia, miały miejsce, a jeżeli tak, to jaki był udział wnioskodawcy w tych działaniach i jego stosunek względem nich.

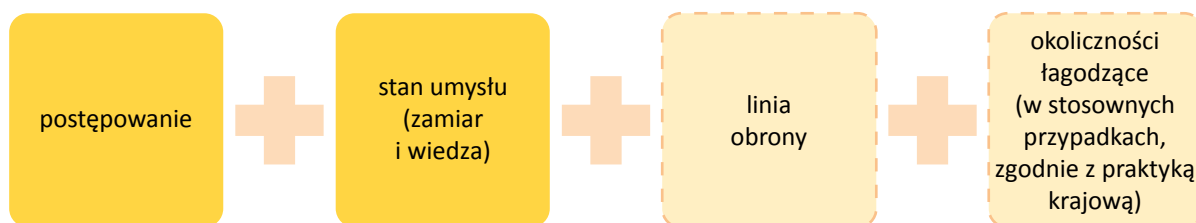
Wszystkie istotne kwestie muszą być w pełni zbadane; niemniej podstawowym aspektem przy ustaleniu, czy wykluczenie ma zastosowanie, czy nie, nie jest aspekt indywidualnej odpowiedzialności.

Wnioskodawca musi być zachęcany do mówienia o swoim osobistym działaniu, o swojej roli lub obowiązkach. Jeśli wnioskodawca zamiast tego odnosi się do „nas” lub mówi „my”, należy poprosić o wyjaśnienie, do kogo się odnosi, a następnie o wyjaśnienie swojego konkretnego zaangażowania, tzn. wnioskodawca powinien odpowiadać jako „ja”.

Jeśli wnioskodawca stale odpowiada na pytania jako „nas” lub „my”, należy jemu lub jej przypomnieć o opowiedzeniu konkretnie, jak była lub jest jego lub jej indywidualna rola. Pytanie powinno być powtarzane i w razie konieczności przeformułowywane, dopóki urzędnik prowadzący sprawę nie będzie mógł ustalić, jaki był indywidualny udział wnioskodawcy.

W przypadkach, w których wnioskodawca przywołuje inne osoby jako „oni”, ustalenie kogo przez to rozumie może być ważne, szczególnie w przypadkach, w których wnioskodawca nie był łączony z przestępstwami popełnionymi przez inne osoby. W takich przypadkach ważne jest ustalenie, kto był sprawcą oraz jaka relacja, jeśli w ogóle, istniała pomiędzy sprawcą i wnioskodawcą.

Pytania zadane w trakcie przesłuchania powinny pomóc w ustaleniu względem wnioskodawcy:

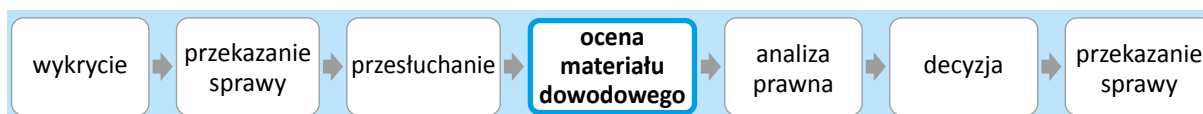
□ Rozwiąż potencjalne problemy z wiarygodnością [\[lista kontrolna\]](#)

Potencjalne problemy mogą powstać w związku z wątpliwościami dotyczącymi wewnętrznej lub zewnętrznej wiarygodności.

Jeśli istnieją jakiegokolwiek potencjalne problemy związane z wiarygodnością, należy odnieść się do nich w trakcie przesłuchania, dając wnioskodawcy rzeczywistą możliwość ich wyjaśnienia. Jeśli urzędnik prowadzący sprawę nie podniesie w trakcie przesłuchania kwestii dotyczących wiarygodności, wówczas nie wykonuje swoich obowiązków polegających na pełnym, obiektywnym i bezstronnym zbadaniu istotnych faktów i okoliczności. Przez to potencjalna decyzja przywołująca te kwestie związane z wiarygodnością będzie otwarta na zaskarżenie.

Zob. [Poradnik praktyczny EASO: Ocena materiału dowodowego](#), aby uzyskać dalsze wytyczne.

5. Ocena materiału dowodowego [lista kontrolna]

Podobnie jak w sprawach azylowych, ocena materiału dowodowego ma tu znaczenie kluczowe i często jest częścią postępowania stanowiącą duże wyzwanie. Szczególne problemy, jakie mogą wystąpić w sprawach wykluczenia, wynikają z faktu, że ciężar dowodu spoczywa na organie rozpatrującym oraz że w wielu sprawach wnioskodawca może nie wyrażać chęci współpracy przy ustalaniu stosownych faktów i okoliczności.

Ogólne wytyczne dotyczące oceny materiału dowodowego, zob. [Poradnik praktyczny EASO: Ocena materiału dowodowego](#).

Stosuj normę „poważnych podstaw, aby sądzić” [lista kontrolna]

„Standard dowodu” jest progiem, który należy spełnić, aby ustalić daną propozycję.

Klauzule dotyczące wykluczenia same odnoszą się do normy „poważnych podstaw, aby sądzić”.

Ten standard dowodu jest wyższy niż w przypadku oceny ryzyka przy ustalaniu potrzeby przyznania ochrony międzynarodowej, który ogólnie uznano za „uzasadniony poziom prawdopodobieństwa”.

Dlatego wykluczenie wnioskodawcy **wymaga wyraźnych i wiarygodnych informacji**, które spełnią standard „poważnych podstaw”.

Zwykłe podejrzenie wyraźnie nie wystarczy do zastosowania wykluczenia. Standard dowodu jest również traktowany jako wyższy niż „bardzo prawdopodobne” (ważenie prawdopodobieństw). Nie jest jednak konieczne osiągnięcie kryminalnego standardu „ponad uzasadnioną wątpliwość”, istotną przy ustalaniu „winy”.

Niektóre państwa mogą mieć wprowadzone określone wytyczne dotyczące stosowania standardu dowodu.

Praktyka krajowa:

Zbadaj wszystkie istotne okoliczności, nawet jeżeli ciężar dowodu został przeniesiony na wnioskodawcę [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę powinien pamiętać o dwóch sytuacjach, w których ciężar dowodu przenosi się z państwa na wnioskodawcę, co oznacza, że ustalenie indywidualnej odpowiedzialności może rozpocząć się od domniemania jej istnienia. Takie domniemanie można uzasadnić na podstawie istnienia wystarczającej ilości informacji wskazujących, że istnieją poważne powody, aby uznać, że osoba w sytuacji opisanej poniżej w taki czy inny sposób ponosi indywidualną odpowiedzialność:

- Gdy wnioskodawca został postawiony w stan oskarżenia przez międzynarodowy trybunał karny.
- Gdy ustalono, że wnioskodawca dobrowolnie stał się lub pozostawał członkiem i zajmował ważne stanowisko w represyjnym rządzie lub w organizacji, która popełniła wykluczające czyny.

Niemniej domniemanie indywidualnej odpowiedzialności w tych przypadkach jest oczywiście możliwe do odrzucenia i należy zachować ostrożność przy jej stosowaniu.

Nadal pozostaje konieczność zbadania wszystkich właściwych okoliczności, takich jak osobista działalność wnioskodawcy, rola i obowiązki, jak również możliwa linia obrony, zanim decyzja o wykluczeniu zostanie podjęta.

Wnioskodawca powinien mieć skuteczną możliwość odniesienia się do domniemania indywidualnej odpowiedzialności. W takich przypadkach standardem dowodu, jaki wnioskodawca musi spełnić, aby obalić domniemanie, jest **prawdopodobne wyjaśnienie** dotyczące braku zaangażowania lub oddzielenia od działań wykluczających, przy braku poważnych dowodów jemu zaprzeczających.

□ Weź pod uwagę pewne cechy szczególne [\[lista kontrolna\]](#)

Niektóre konkretne dowody/źródła informacji mogą stać się szczególnie ważne w sprawach dotyczących wykluczenia, a urzędnik prowadzący postępowanie powinien wiedzieć, jakie przyjąć względem nich podejście.

- **Dowody potwierdzające, że wnioskodawca był objęty procesem karnym w kraju pochodzenia** [\[lista kontrolna\]](#)

Urzędnik prowadzący postępowanie powinien zbadać czy postępowanie było uzasadnione i czy wnioskodawca nie był, na przykład, ścigany i skazany z powodów politycznych. Urzędnik prowadzący sprawę powinien mieć również świadomość, że pewne zachowania mogą być uważane za przestępstwo w kraju pochodzenia wnioskodawcy, ale nie w ich państwie. Wyrok skazujący za przestępstwo nie będzie automatycznie oznaczał, że należy zastosować klauzule dotyczące wykluczenia.

- **Materiały poufne** [\[lista kontrolna\]](#)

Urzędnik prowadzący sprawę musi sprawdzić, czy i jak materiały poufne, jeśli są dostępne, można wykorzystać przy ocenie i opracowaniu decyzji o wykluczeniu. Mogą wystąpić różnice w zależności od prawodawstwa krajowego i praktyki, a także w zależności od materiałów w danej sprawie. Jeśli takich materiałów nie można użyć, urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć, czy istnieją inne właściwe źródła dowodów, które można wykorzystać w sprawie.

Praktyka krajowa:

- **Jawne źródła informacji i media społecznościowe** [\[lista kontrolna\]](#)

W zależności od praktyki krajowej urzędnicy prowadzący sprawę mogą szukać informacji o wnioskodawcy w otwartych źródłach informacji lub na takich stronach, jak Facebook, Twitter itd., albo też takie informacje mogą wyszukiwać dla nich ich koledzy.

Należy jednak zachować ostrożność przy korzystaniu z tych informacji w sprawie dotyczącej wykluczenia. Jeśli dowody z otwartych źródeł informacji lub z mediów społecznościowych będą wykorzystywane w postępowaniu, urzędnik prowadzący sprawę powinien poinformować wnioskodawcę o tych dowodach i zapewnić mu skuteczną możliwość odniesienia się do nich zanim zostaną ocenione.

Praktyka krajowa:

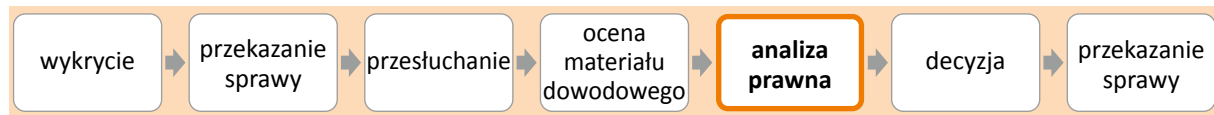
- **Zeznania anonimowe** [\[lista kontrolna\]](#)

Zeznań anonimowych zasadniczo nie wykorzystuje się jako dowodu do uzasadnienia decyzji o wykluczeniu. Przyczyny składania takich anonimowych zeznań mogą być bardzo różne (zazdrość, zemsta, realna troska itd.), a biorąc pod uwagę fakt, że źródła nie da się potwierdzić, będą one miały ograniczoną wiarygodność. Niemniej jednak w niektórych przypadkach anonimowe zeznania mogą stanowić wskazanie okoliczności wykluczających, które być może urzędnik prowadzący sprawę będzie musiał zbadać dokładniej.

6. Analiza prawna [lista kontrolna]

Na podstawie uznanych faktów urzędnik prowadzący sprawę analizuje podstawy wykluczenia i elementy niezbędne do ustalenia indywidualnej odpowiedzialności.

6.1. Kwalifikacja czynów wykluczających [lista kontrolna]

Na tym etapie urzędnik prowadzący sprawę powinien wykazać, czy **istnieją elementy stanowiące podstawę wykluczenia**.

Należy wziąć pod uwagę, że wnioskodawca mógł popełnić wiele czynów wykluczających, wchodzących w zakres różnych klauzul dotyczących wykluczenia. Praktyka krajowa może różnić się względem tego, czy określony czyn powinno się zakwalifikować do więcej niż jednej podstawy wykluczenia w przypadkach, w których niezbędne elementy są obecne.

Praktyka krajowa:

a) Zbrodnie przeciwko pokojowi – zbrodnie wojenne – zbrodnie przeciwko ludzkości [lista kontrolna]

Konwencja genewska z 1951 r.

- art. 1F lit. a)

Dyrektywa w sprawie kwalifikowania

- art. 12 ust. 2 lit. a)
- art. 17 ust. 1 lit. a)

Przepisy krajowe

Tę samą podstawę wykluczenia stosuje się w odniesieniu do wykluczenia przyznania statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej. Zbrodnie przewidziane w tych przepisach spowodują zastosowanie klauzuli wykluczenia niezależnie od miejsca i czasu ich popełnienia, w tym nawet jeśli zostały popełnione w państwie członkowskim lub po przyznaniu osobie ochrony międzynarodowej.

- ▶ Czy istnieją poważne powody, by uznać czyn za **zbrodnię przeciwko pokojowi**? [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę musi ustalić, czy czyn jest zbrodnią przeciwko pokojowi (zbrodnią agresji) poprzez rozważenie następujących elementów:

- **Czyn:** obejmuje planowanie, przygotowanie, wszczęcie lub prowadzenie wojny agresywnej lub konfliktu zbrojnego z naruszeniem międzynarodowych traktatów, porozumień lub zapewnień, lub udział we wspólnym planie lub zмовie w celu wykonania któregoś z powyższych postanowień.
- **Kontekst:** zbrodnie przeciwko pokojowi mogą być popełnione tylko wówczas, gdy istnieje międzynarodowy konflikt zbrojny, tzn. konflikt, w którym są zaangażowane państwa lub jednostki posiadające charakter państwa.
- **Podmiot:** Ponieważ międzynarodowe konflikty zbrojne są zazwyczaj prowadzone przez państwa lub jednostki posiadające charakter państwa, zbrodnie przeciwko pokojowi zazwyczaj popełniane są przez osoby zajmujące wysokie stanowiska we władzach reprezentujących państwo lub jednostkę posiadającą charakter państwa.

► Czy istnieją poważne powody, by uznać czyn za **zbrodnię wojenną**? [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę musi ustalić, czy czyn jest zbrodnią wojenną poprzez rozważenie następujących elementów:

- **Czyn:** Zbrodnie wojenne to poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, które pociągają za sobą odpowiedzialność indywidualną bezpośrednio na mocy prawa międzynarodowego. Zbrodnie wojenne można popełnić tylko w kontekście konfliktu zbrojnego, który może mieć charakter międzynarodowy lub niemiędzynarodowy. Elementy zbrodni wojennych zależą od charakteru konfliktu (międzynarodowego lub niemiędzynarodowego) i dlatego ważne jest, aby ustalić (i) występowanie konfliktu zbrojnego oraz (ii) jego charakter.

Ważne, aby podkreślić, że nie wszystkie akty wojny są zbrodniami wojennymi. Kombatanci, którzy zgodnie z prawem brali udział w działaniach wojennych, nie popełniali zbrodni wojennych, o ile przestrzegali zasad przewidzianych w międzynarodowym prawie humanitarnym. Zależnie od okoliczności kombatanci, którzy bezprawnie brali udział w działaniach wojennych, lub cywile, którzy brali bezpośredni udział w działaniach wojennych, mogą być powiązani z czynem wykluczającym, za który ich indywidualna odpowiedzialność będzie musiała zostać poddana ocenie.

Zbrodnie wojenne są wymienione, między innymi, w art. 8 statutu rzymskiego, w przepisach o „poważnych naruszeniach” Konwencji genewskiej z 1949 r. i Protokołu dodatkowego I, wspólnym art. 3 i właściwych przepisach Protokołu dodatkowego II, statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Byłej Jugosławii (MTKJ) oraz statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla Rwandy (MTKR).

Przy ustalaniu, czy akt ten kwalifikuje się jako zbrodnia wojenna, należy wziąć pod uwagę potrzebę wojskową i proporcjonalność.

- **Kontekst:** Powinno istnieć wystarczające **powiązanie między przestępstwem i konfliktem zbrojnym**.

Urzędnik prowadzący sprawę powinien dążyć do ustalenia następujących elementów:

- czy **konflikt zbrojny miał miejsce w chwili** zbrodni;
- czy dany czyn miał miejsce **w połączeniu** z konfliktem zbrojnym i jemu towarzyszył („powiązanie”);
- czy w chwili zbrodni konflikt zbrojny był **międzynarodowy** czy **niemiędzynarodowy**:

Międzynarodowy konflikt zbrojny	Niemiędzynarodowy konflikt zbrojny
Międzynarodowy konflikt zbrojny jest konfliktem, w który zaangażowane są przynajmniej dwa państwa lub państwo i ruch wyzwolenia narodowego.	Wewnętrzne konflikty zbrojne można określić jako działania wojenne na dużą skalę prowadzone między władzami państwowymi i rebeliantami lub pomiędzy dwoma lub większą liczbą zorganizowanych grup zbrojnych wewnątrz państwa. Do klasyfikowania sytuacji przemocy jako konfliktu zbrojnego niemiędzynarodowego stosuje się co najmniej dwa kryteria faktyczne: □ strony zaangażowane muszą wykazać określony poziom zorganizowania, oraz □ przemoc musi osiągnąć określony poziom nasilenia. Inne wewnętrzne zakłócenia i napięcia lub zamieszki albo odizolowane lub sporadyczne akty przemocy zbrojnej nie będą się kwalifikowały jako konflikt zbrojny niemiędzynarodowy.

Zazwyczaj informacje o kraju pochodzenia lub wytyczne krajowe określają, jaki jest charakter konfliktu zbrojnego. Pomocnymi źródłami potwierdzania charakteru konfliktów mogą być orzeczenia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, wyroki Międzynarodowego Trybunału Karnego, rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ, opinie państw lub sprawozdania ONZ.

Warto pamiętać, że sytuacje konfliktu mogą się zmieniać, w tym ich charakter (np. z niemiędzynarodowego na międzynarodowy).

- **Podmiot:** Zbrodnie wojenne mogą być popełniane przez dowolną osobę, w tym również cywilów, którzy nie biorą udziału w działaniach wojennych, o ile istnieje wystarczający związek z konfliktem zbrojnym („powiązanie”).

- **Przedmiot:** Urzędnik prowadzący sprawę musi ustalić, czy nastąpiło przestępstwo przeciwko osobom lub obiektom chronionym (ludność cywilna, kombatanci wycofani z walki, obiekty cywilne, a w szczególności obiekty kulturalne) lub czy wykorzystano niezgodną z prawem broń lub środki stosowane w działaniach wojennych.
- **Określony element subiektywny:** Element subiektywny wymaga wiedzy o faktycznych okolicznościach (świadomość obecności konfliktu zbrojnego) i chronionego statutu osoby lub obiektu. Niektóre zbrodnie wojenne muszą wiązać się z dodatkowymi konkretnymi elementami subiektywnymi (np. zbrodnie wojenna zdradzieckiego zabójstwa lub zranienia, branie zakładników). Ten element subiektywny stanowi uzupełnienie do ogólnych wymogów określonych w podrozdziale poświęconym indywidualnej odpowiedzialności.

► Czy istnieją poważne powody, aby uznać czyn za **zbrodnię przeciwko ludzkości**? [\[lista kontrolna\]](#)

Urzędnik prowadzący sprawę musi ustalić, czy czyn jest zbrodnią przeciwko ludzkości poprzez rozważenie następujących elementów:

- **Czyn:** przestępstwami kwalifikowanymi jako zbrodnie przeciwko ludzkości są czyny zasadniczo nieludzkie, gdy są popełnione w ramach systematycznego lub powszechnego ataku na ludność cywilną. Czyny przestępcze, takie jak morderstwo, eksterminacja, tortury, gwałt, prześladowania polityczne lub religijne oraz inne nieludzkie czyny, osiągają próg zbrodni przeciwko ludzkości, jeśli są częścią powszechnego lub systematycznego ataku na ludność cywilną.

Nawet pojedynczy czyn może wchodzić w zakres definicji zbrodni przeciwko ludzkości, o ile jest powiązany z powszechnym lub systematycznym atakiem.

Zbrodnie przeciwko ludzkości są zdefiniowane w międzynarodowych instrumentach prawnych, między innymi w [art. 7 statutu rzymskiego](#).

- **Kontekst:** Urzędnik prowadzący sprawę powinien ustalić, czy atak jest:

skierowany przeciwko

Atakiem, z którym zbrodnia jest powiązana, który jest skierowany przeciwko ludności cywilnej. W trakcie konfliktu zbrojnego obejmuje osoby, które nie biorą – lub już nie biorą – udziału w działaniach wojennych.

powszechny i systematyczny

Atak jest albo częścią polityki rządu, czyli de facto organów politycznych lub zorganizowanej grupy politycznej; lub jest tolerowany, podporządkowany lub akceptowany przez wyżej wspomniane rządy, grupy lub organy.

Zbrodnia powinna mieć **wyraźny związek z atakiem**. Odosobnione czyny nieludzkie są pozbawione piętna związanego ze zbrodniami przeciwko ludzkości, chociaż nadal mogą być czynami wykluczającymi (np. jako poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym).

Zbrodnie przeciwko ludzkości różnią się od zbrodni wojennych, ponieważ mogą być popełnione zarówno w czasie pokoju, jak i w trakcie konfliktu zbrojnego.

- **Określony element subiektywny:** Zbrodnia musi być popełniona przez osobę, która miała wiedzę na temat ataku i powiązania czynu z atakiem. Niektóre zbrodnie przeciwko ludzkości wymagałyby dodatkowego określonego zamiaru (np. prześladowanie i ludobójstwo). Ten element subiektywny stanowi uzupełnienie do ogólnych wymogów określonych w podrozdziale poświęconym indywidualnej odpowiedzialności.

► Czy istnieją poważne powody, aby uznać czyn za **ludobójstwo**?

Niektóre zbrodnie przeciwko ludzkości mogą stanowić zbrodnię ludobójstwa ([art. 6 statutu rzymskiego](#)).

Aby ustalić, czy istnieją poważne powody, aby uznać, że doszło do popełnienia zbrodni ludobójstwa, urzędnik prowadzący sprawę powinien uwzględnić, czy istnieje „**zamiar popełnienia ludobójstwa**”:

zamiar zniszczenia

wszystkich lub części

członków grupy narodowej, etnicznej, rasowej lub religijnej

Czyny, które mogą być objęte kwalifikacją ludobójstwa, jeśli ich zamiar istnieje, są następujące:

- uśmiercanie członków grupy;
- powodowanie poważnej krzywdy fizycznej lub psychicznej dla członków grupy;
- celowe tworzenie warunków życia grupy obliczonych na spowodowanie jej fizycznego zniszczenia w całości lub w części;
- wprowadzanie środków mających na celu zapobieganie urodzeniom w grupie;
- siłowe przenoszenie dzieci z grupy do innej grupy.

b) Poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym [lista kontrolna]

Konwencja genewska z 1951 r.

- art. 1F lit. b)

Dyrektywa w sprawie kwalifikowania

- art. 12 ust. 2 lit. b)
- art. 17 ust. 1 lit. b)

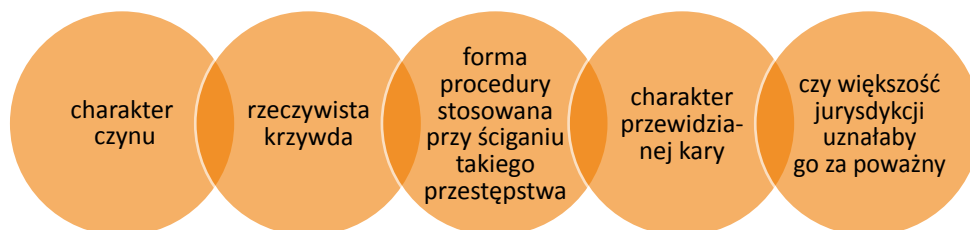
Przepisy krajowe

Poniższy element dotyczy statusu uchodźcy. W przypadku wykluczenia z ochrony uzupełniającej „poważne przestępstwo” jest wystarczające.

▶ Czy istnieją poważne powody, by uznać czyn za poważną zbrodnię (o charakterze niepolitycznym)?

- **Czyn:** Urzędnik prowadzący sprawę powinien ustalić, czy przestępstwo było wystarczająco **poważne**.

Nie wszystkie przestępstwa mogą prowadzić do wykluczenia na mocy tego przepisu. Przy ocenie, czy przestępstwo jest uważane za poważne, można wziąć pod uwagę następujące czynniki:

Nie istnieje wymóg, zgodnie z którym przestępstwo musi stanowić przestępstwo zarówno w państwie pochodzenia i w państwie składania wniosku. Należy uwzględnić normy międzynarodowe, tj. czy większość jurysdykcji uznaje dane czyny za poważne przestępstwo, czy nie.

Mogą istnieć dodatkowe wytyczne krajowe dotyczące tego, co stanowi „poważne przestępstwo”.

Praktyka krajowa:

- **Niemające charakteru politycznego (wyłącznie status uchodźcy)**

Aby czyn można było zakwalifikować jako przestępstwo niemające charakteru politycznego, należy rozważyć, czy główna motywacja ma charakter niepolityczny lub jest niewspółmierna do stwierdzonego celu politycznego. Szczególnie okrutne czyny, nawet jeśli zostały popełnione z rzekomo politycznych pobudek, można zakwalifikować jako poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym.

Można rozważyć kilka aspektów:

1. Czy przestępstwo jest **połączone z walką o władzę polityczną** w państwie (np. czyny podejmowane przez partię opozycyjną w celu zdobycia władzy)?
2. Czy przestępstwo jest **motywowane ideologią polityczną** (np. czy czyn został popełniony dla celów osobistych czy wspólnych)?
3. Czy istnieje **ściśły związek między czynem i jego zdeklarowanym celem** (np. czy można oczekiwać, że czyn pozwoli zrealizować cel polityczny)?
4. Czy użyte środki i spowodowana szkoda są **proporcjonalne w stosunku do zdeklarowanego celu politycznego** (np. czy czyn skutkuje rozległymi stratami materialnymi lub osobowymi)?

- **Kontekst** (*wyłącznie status uchodźcy*): Czyny przestępcze musiały mieć miejsce:
 - **poza państwem uchodźstwa**, oraz
 - **przed dopuszczeniem wnioskodawcy jako uchodźcy**.

Zgodnie z prawodawstwem UE „dopuszczenie jako uchodźcy” należy interpretować jako moment wydania zezwolenia na pobyt na podstawie nadania statusu uchodźcy.

W praktyce mogą obowiązywać różnice krajowe.

Praktyka krajowa:

c) Czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych [lista kontrolna]

Konwencja genewska z 1951 r.

- Art. 1F lit. c)

Dyrektywa w sprawie kwalifikowania

- art. 12 ust. 2 lit. c)
- art. 17 ust. 1 lit. c)

Przepisy krajowe

Tę samą podstawę wykluczenia stosuje się w odniesieniu do wykluczenia przyznania statusu uchodźcy i ochrony uzupełniającej. Czyny przewidziane w tych przepisach spowodują zastosowanie klauzuli wykluczenia niezależnie od miejsca i czasu ich popełnienia, w tym nawet jeśli zostały popełnione w państwie członkowskim lub po przyznaniu osobie ochrony międzynarodowej.

- ▶ Czy istnieją poważne powody, aby uznać czyny za sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych?

Urzędnik prowadzący sprawę musi ustalić, czy czyn jest sprzeczny z celami i zasadami ONZ poprzez rozważenie następujących elementów:

- **Czyn**: Cele i zasady ONZ są określone w **preambule i art. 1 i 2 Karty NZ**. W związku z tym podstawa dla wykluczenia może mieć zastosowanie do określonych czynów, które stanowią poważne i trwałe naruszenia praw człowieka lub czyny specjalnie oznaczone przez społeczność międzynarodową jako sprzeczne z celami i zasadami ONZ.

Ponieważ prawo międzynarodowe stale się zmienia, interpretacja stosownych pojęć również podlega ciągłej zmianie. Biorąc pod uwagę, że podstawy dla wykluczeń powinny być interpretowane w sposób zawężający, elementami, które można rozważyć w tym kontekście, są:

- **Kontekst:** Czyny muszą mieć **charakter międzynarodowy** w tym sensie, że mogą wywrzeć negatywny wpływ na międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo lub na przyjazne stosunki między państwami.
- **Podmiot:** Z zasady dowolna osoba może być podmiotem popełniającym czyny wchodzące w zakres tej podstawy dla wykluczenia. Jednak wiele spośród tych czynów mogą popełnić wyłącznie wysokiej rangi funkcjonariusze zajmujący stanowiska władzy w państwie lub jednostce posiadającej charakter państwa.

Bycie uznanym za „winnego” niekoniecznie oznacza, że konieczne jest postępowanie karne lub skazanie, aby zakwalifikować czyn w ramach tej klauzuli wykluczenia. Tę samą normę stosuje się względem „poważnych powodów, aby uznać”.

Szerokie i ogólne pojęcia „celów i zasad Organizacji Narodów Zjednoczonych” powodują, że zakres tych przepisów jest szeroki w stosunku do zasad zawartych w lit. a) i b). Dlatego być może bardziej praktyczne dla urzędnika prowadzącego sprawę będzie rozważenie, czy lit. a) lub b) mają zastosowanie, zanim oceni lit. c).

Dodatkowe wytyczne krajowe mogą być wprowadzone w odniesieniu do stosowania tego przepisu.

Praktyka krajowa:

d) **Zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego** [\[lista kontrolna\]](#)

Dyrektywa w sprawie kwalifikowania

- art. 17 ust. 1 lit. d)

Przepisy krajowe

Dotyczy to wyłącznie wykluczenia z ochrony uzupełniającej.

- ▶ Czy istnieją poważne powody, aby uznać daną osobę za zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa?

Obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec zostaje wykluczony z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej, jeżeli istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że stanowi zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego, w którym przebywa.

Ocena, czy ta podstawa dla wykluczenia ma zastosowanie, opiera się na informacjach o dawnym i obecnym zachowaniu osoby, ale ostatecznie jest to perspektywiczna **ocena ryzyka**.

Biorąc pod uwagę charakter tego przepisu, jego stosowanie często będzie wymagało zaangażowania innych organów, które mogą mieć dostęp do właściwych informacji.

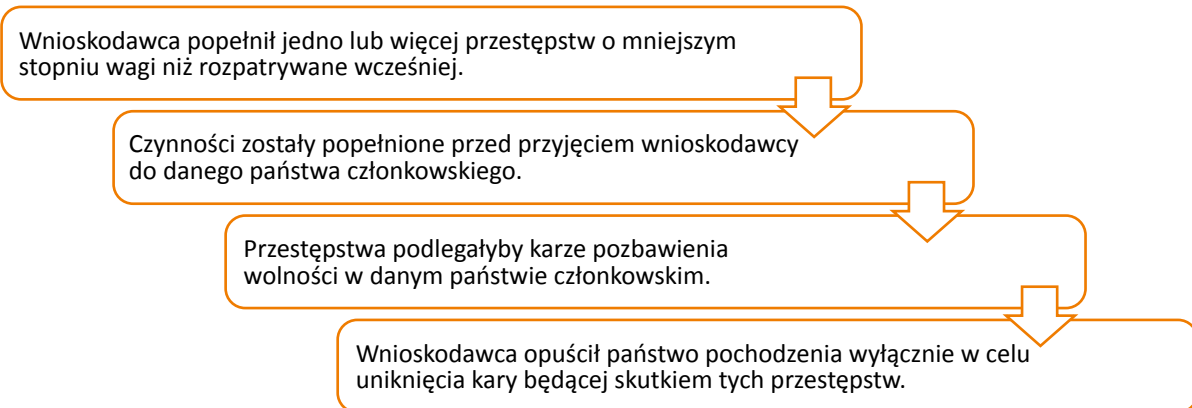
Praktyka krajowa:**Popełnienie jednego lub więcej przestępstwa o mniejszym stopniu wagi** [\[lista kontrolna\]](#)**Dyrektywa w sprawie kwalifikowania**

- art. 17 ust. 3

Przepisy krajowe

Dotyczy to wyłącznie wykluczenia z ochrony uzupełniającej i nie jest obowiązkową klauzulą wykluczenia.

W celu zastosowania tej podstawy dla wykluczenia należy wykazać następujące elementy:

Biorąc pod uwagę, że nie jest to obowiązkowa klauzula wykluczenia, będzie ona miała zastosowanie wyłącznie wówczas, gdy państwa członkowskie zdecydują się ją transponować do prawodawstwa krajowego. Mogą być wprowadzone w dodatkowe wytyczne krajowe.

Praktyka krajowa:**Czyny o charakterze terrorystycznym** [\[lista kontrolna\]](#)

Czyny o charakterze terrorystycznym stanowią szczególną podstawę dla wykluczenia, ale odpowiednie działania można ująć w ramach dowolnej z podstaw.

Nie istnieje ogólnie przyjęta definicja tego, czym jest terroryzm. [Decyzje ramowe Rady w sprawie zwalczania terroryzmu z 13 czerwca 2002 r. i z 28 listopada 2010 r.](#) stanowią krok w stronę opracowania takiej definicji „przestępstw o charakterze terrorystycznym”. Przyjęto szereg instrumentów międzynarodowych dotyczących konkretnych czynów o charakterze terrorystycznym.

**Czyny o charakterze
terrorystycznym można
zakwalifikować jako:**

Zbrodnia przeciwko pokojowi	W przypadku zaangażowania w planowanie, przygotowanie, wszczęcie lub prowadzenie wojny lub agresji.
Zbrodnia wojenna	Czyny lub groźby użycia przemocy mające na celu rozprzestrzenianie terronu wśród ludności cywilnej, które są wyraźnie zabronione na mocy międzynarodowego prawa humanitarnego (Protokoły dodatkowe I i II). Zasadniczo czyny, które w okresie pokoju byłyby uznane za mające charakter terrorystyczny, gdyby były popełnione w kontekście i w powiązaniu z międzynarodowym lub niemiędzynarodowym konfliktem zbrojnym, kwalifikuje się jako zbrodnie wojenne.
Zbrodnia przeciwko ludzkości	Jeśli składa się z jednej z podstawowych zbrodni popełnionych w ramach powszechnego i systematycznego ataku na ludność cywilną.
Poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym	Niepolityczne elementy będą ogólnie spełnione, biorąc pod uwagę, że czyny o charakterze terrorystycznym zawsze są uważane za nieproporcjonalne w stosunku do celu politycznego, jeśli zbrodnia jest wystarczająco poważna. Spełnić należy również kryteria geograficzne i czasowe.
Czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych	Bezpośredni związek z tą podstawą można znaleźć między innymi w rezolucjach Rady Bezpieczeństwa ONZ z 2001 r. nr 1373 i 1377: „ <i>Działania, metody i praktyki terrorystyczne są sprzeczne z celami i zasadami ONZ</i> ” oraz „ <i>świadome finansowanie, planowanie oraz stymulowanie działań terrorystycznych jest także sprzeczne z celami i zasadami ONZ</i> ”. Zatem w określonych okolicznościach czyny prawidłowo klasyfikowane jako „akty terroryzmu” mogą wchodzić w zakres tej podstawy dla wykluczenia. Istnieje ogólna zgoda, że wymiar międzynarodowy jest niezbędny do uznania terroryzmu na mocy tego przepisu.
Zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego	Jeśli czyn nie spełnia powyższych kryteriów, wnioskodawca nadal może być wykluczony z ochrony uzupełniającej, jeśli zostanie uznany za stanowiący zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa.

Jeśli wnioskodawca znajduje się w wykazie osób podejrzanych o terroryzm lub jest kojarzony z konkretną grupą terrorystyczną, należy to zbadać jako wskazówkę, że taka osoba może być powiązana z czynami wykluczającymi. Wykluczenie zawsze będzie jednak opierać się na pełnej ocenie indywidualnej odpowiedzialności. Nie oznacza to, że jeśli wnioskodawca nie będzie osobiście brał udziału w określonym akcie terroryzmu, nie będzie wykluczony z ochrony międzynarodowej.

Można wprowadzić określone wytyczne krajowe dotyczące postępowania w przypadkach wnioskodawców podejrzanych o udział w czynach o charakterze terrorystycznym.

Praktyka krajowa:

6.2. Indywidualna odpowiedzialność [lista kontrolna]

Na tym etapie urzędnik prowadzący sprawę musi wykazać, czy istnieją poważne przyczyny dla rozważenia, czy wnioskodawca jest związany z rozpatrywanymi czynami wykluczającymi w sposób, który obciąża go indywidualną odpowiedzialnością.

Urzędnik prowadzący sprawę ocenia potencjalną indywidualną odpowiedzialność na podstawie charakteru i zakresu zaangażowania wnioskodawcy w czyny, jak również jego stan umysłu (stosunek) względem tych czynów.

Działanie skutkujące indywidualną odpowiedzialnością (*actus reus*)

Działanie może odnosić się do działania lub zaniechania działania. Ponadto urzędnik prowadzący sprawę powinien pamiętać, że podstawa dla indywidualnej odpowiedzialności może istnieć, jeśli (istnieją poważne powody, aby tak przypuszczać) wnioskodawca tylko próbował popełnić czyn wykluczający.

□ Bezpośrednie działanie [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę musi skupić się na dowodzie, który wskazuje, czy wnioskodawca popełnił, jako sprawca lub współsprawca, dany czyn wykluczający.

Wymaga to zasadniczo **zamiaru** w odniesieniu do czynu i jego skutków oraz **wiedzy** dotyczącej czynu, skutków i innych właściwych okoliczności. Zależnie od okoliczności definicja uwzględnionych przestępstw może obejmować konkretne wymogi dotyczące zamiaru lub wiedzy.

□ Nakłonienie innych do popełnienia czynu wykluczającego [lista kontrolna]

Związek między daną osobą a czynem popełnionym przez inne osoby będzie istniał, jeśli wnioskodawca nakłonił (podzegał) inne osoby do popełnienia przestępstwa. Formy nakłaniania innych do popełnienia przestępstwa mogą być następujące:

planowanie

podżeganie

rozkazywanie

Działanie wnioskodawcy musi być **czynnikiem wyraźnie przyczyniającym** się do działania kryminalnego innych osób. Niemniej nie jest konieczne, żeby funkcjonariusz prowadzący sprawę wykazał, że czyny wykluczające nie wystąpiłyby bez udziału wnioskodawcy.

Wymogi zamiaru i wiedzy dla tych form uczestniczenia w przestępstwach będą wykazane, jeśli wnioskodawca **zamierzał prowokować lub nakłaniać** do popełnienia takich czynów **lub jeśli miał świadomość istnienia znaczącego prawdopodobieństwa**, że popełnienie przestępstwa będzie prawdopodobnym skutkiem jego działania.

□ Pomocnictwo [lista kontrolna]

Istotny wkład w popełnienie czynu wykluczającego przez inne osoby może przyjąć formę pomocnictwa.

Urzędnik prowadzący sprawę może ustalić powiązanie między danymi czynami wykluczającymi, jeśli dowody wskazują, że wnioskodawca:

- **zapewnił praktyczną pomoc** w popełnieniu aktów wykluczających (np. organizowanie fizycznego lub logistycznego wsparcia niezbędnego, aby umożliwić grupie przestępczej działanie lub poprzez zapewnienie funduszy takiej grupie przestępczej);
- zachęcił do popełnienia aktów wykluczających przez innych lub **zapewnił wsparcie moralne** dla takiego postępowania.

Konieczne jest ustalenie, że zachowanie wnioskodawcy miało **znaczący wpływ** na popełnienie czynów wykluczających przez inne osoby (np. w przypadku nadużycia przez osoby urzędnik prowadzący sprawę może ustalić, czy był to skutek informacji przekazanych przez wnioskodawcę w tym znaczeniu, że informacje te miały istotne znaczenie dla popełnienia przestępstw). Niemniej nie jest konieczne wykazanie, że popełnienie czynu wykluczającego nie byłoby możliwe bez udziału wnioskodawcy.

W przypadku gdy ktoś jest postrzegany jako autorytet (zwierzchnik lub dowolna osoba mająca autorytet moralny lub religijny itd.), może wywierać istotne oddziaływanie legitymizujące lub zachęcające poprzez samą swoją obecność w miejscu, w którym czyny wykluczające są popełniane.

Czy ta forma udziału miała miejsce przed, w trakcie czy po działaniu przestępczym osób lub czy wnioskodawca był oddzielony geograficznie, nie ma znaczenia dla ustalenia indywidualnej odpowiedzialności, o ile ustalono, że działanie (czynnie lub zaniechanie działania) miało istotny wpływ na popełnienie przestępstwa przez głównych sprawców.

Na koniec, aby powiązać wnioskodawcę z badanym działaniem na podstawie tej formy uczestnictwa, urzędnik prowadzący sprawę musi wykazać, że wnioskodawca **wiedział, że jego działanie wesprze lub ułatwi** prawdopodobną realizację danego czynu. Nie jest konieczne, żeby osoba udzielająca pomocy lub wsparcia dokładnie знаła czyn, który był planowany lub który został rzeczywiście popełniony, o ile wiedziała, że przynajmniej jeden z szeregu tego rodzaju czynów prawdopodobnie zostanie popełniony i że jeden z nich faktycznie został popełniony. Pomocnictwo **nie wymaga od osoby podzielenia intencji głównego sprawcy**.

□ Wspólna działalność przestępcza [lista kontrolna]

Wspólna działalność przestępcza jest kolejną formą znacznie przyczyniającą się do popełniania czynów wykluczających przez innych.

Wymogami wspólnej działalności przestępczej są:

pluralizm osób dzielących wspólny cel przestępczy

znaczący wkład w realizację tego wspólnego celu przestępczego

realizacja wspólnie zamierzonego przestępstwa

Dlatego wspólna działalność przestępcza wymaga więcej niż tylko zrzeszenia się osób popełniających przestępstwa.

□ Odpowiedzialność kierownicza [lista kontrolna]

Należy zwrócić uwagę na osoby zajmujące stanowiska kierownicze względem podwładnych zaangażowanych w czyny wykluczające. Jeżeli urzędnik prowadzący sprawę nie jest w stanie wykazać indywidualnej odpowiedzialności za czyn na podstawie osobistego działania wnioskodawcy, może to wynikać z odpowiedzialności kierowniczej. Opiera się to na przekonaniu, że osoby zajmujące wyższe stanowiska w hierarchii mają szczególne obowiązki w odniesieniu do zachowania osób objętych ich kierownictwem i znajdujących się pod ich kontrolą.

Należy ustalić następujące elementy:

- istnienie **relacji zwierzchnik-podwładny** pomiędzy jedną osobą a innymi związanymi z czynem wykluczającym:

Ustalenie formalnego układu podporządkowania – zarówno w hierarchii wojskowej, jak i cywilnej – jest jednym ze wskaźników, ale nie jedynym. Urzędnik prowadzący sprawę może ustalić relację zwierzchnik-podwładny, jeżeli wnioskodawca skutecznie dowodził/kierował i kontrolował tych, którzy popełnili czyny wykluczające.

- istotną kwestią jest rozstrzygnięcie czy wnioskodawca **wiedział lub powinien był wiedzieć**, że jego podwładni popełnili, popełniali lub popełnią czyny wykluczające:

W tym przypadku wiedzę należy interpretować w szerszym znaczeniu, w tym czy wnioskodawca powinien być wiedzieć z tytułu swojego stanowiska.

- wnioskodawca wstrzymał się od działania albo **nie zapobiegł lub nie zatrzymał** popełnienia czynu i nie **ukarał** sprawców:

Wnioskodawca nadal może ponosić indywidualnie odpowiedzialność w przypadku, w którym próbował, ale nie zapobiegł lub nie zatrzymał popełnienia czynu lub czynów, lub jeśli nie ukarał odpowiednio swoich podwładnych.

Stan umysłu: zamiar i wiedza (*element subiektywny*)

Na tym etapie, na podstawie posiadanych dowodów, urzędnik prowadzący sprawę musi zbadać, czy istnieje – lub nie – poważny powód, aby sądzić, że wnioskodawca posiadał **wiedzę** i **zamiar** uczestniczenia w czynach wykluczających.

Bez tych elementów nie można ustalić indywidualnej odpowiedzialności, a klauzule dotyczące wykluczenia nie będą miały zastosowania.

□ Wiedza [lista kontrolna]

Zasadniczo w chwili omawiania indywidualnej odpowiedzialności „wiedzę” rozumie się jako świadomość, że w normalnym rozwoju wypadków okoliczności zaistnieją lub konsekwencje nastąpią. Dlatego urzędnik prowadzący sprawę powinien wykazać, że istnieją poważne powody, aby uznać, że wnioskodawca miał tego świadomość.

W zależności od kwalifikacji czynu wykluczającego wiedza może mieć bardziej precyzyjne znaczenie w szczególnych okolicznościach (np. ludobójstwo, zbrodnie wojenne).

Różne formy działania wiążące się z indywidualną odpowiedzialnością mogą również wymagać wykazania określonych elementów wiedzy (np. podżeganie, odpowiedzialność kierownicza).

Urzędnik prowadzący sprawę może wykazać wiedzę i świadomość na podstawie dostępnych dowodów, w tym oświadczeń wnioskodawcy. Należy jednak zachować ostrożność, jeśli wiedza jest oceniana w oparciu o dowody poszlakowe, informacje o ogólnym kontekście, w jakim doszło do działania, o skali popełnionych okrucieństw, ich ogólnym charakterze w regionie lub kraju itd. Informacje dostępne w kraju pochodzenia niekonieczne były znane wnioskodawcy w chwili popełnienia przestępstwa.

□ Zamiar [lista kontrolna]

Pod uwagę należy wziąć dwa aspekty zamiaru:

- ▶ czy wnioskodawca chciał (zamierzał) angażować się w działanie?
- ▶ czy wnioskodawca chciał (zamierzał) wywołać skutek (lub miał świadomość, że do nich dojdzie w normalnym rozwoju sytuacji)?

W niektórych przypadkach kwalifikacja czynów wykluczających wymaga elementu zamiaru (np. „zamierzone ludobójstwo”, konkretny zamiar prześladowania rozumianego jako zbrodnia przeciwko ludzkości).

Niektóre tryby uczestniczenia w popełnianiu przestępstwa przez inną osobę wymagają zamiaru nie tylko w odniesieniu do swojego udziału, ale też zamiaru związanego z popełnieniem przestępstwa przez tamtą osobę (tj. planowanie, wydawanie poleceń lub podżeganie do popełnienia przestępstwa, wspólna działalność przestępcza).

Działania wykluczające przypisane do grupy lub reżimu [\[lista kontrolna\]](#)

Przy ocenie wykluczenia w odniesieniu do wnioskodawców, którzy byli związani z grupą lub reżimem związanymi z czynami wykluczającymi, wymagane jest zachowanie ostrożności.

Fakt, że wnioskodawca był związany z grupą lub reżimem odpowiedzialnymi za czyny wykluczające nie zwalnia urzędnika prowadzącego sprawę z obowiązku wykazania indywidualnej odpowiedzialności wnioskodawcy za taki czyn.

Nie istnieje coś takiego, jak indywidualna odpowiedzialność wynikająca tylko na przynależności do grupy przestępczej lub reżimu. W zależności od charakteru, wielkości grupy lub reżimu, dobrowolności zrzeszania w grupie oraz stanowiska, rangi, pozycji i wpływu wnioskodawcy wewnątrz grupy mogą istnieć wystarczające dowody zarówno w odniesieniu do wymogów „działania” w mającym zastosowanie trybie indywidualnej odpowiedzialności, jak też „stanu umysłu” wnioskodawcy w odniesieniu do posiadanych przez niego informacji. Niemniej nadal jest konieczne, aby urzędnik prowadzący sprawę określił właściwy tryb indywidualnej odpowiedzialności i zbadał fakty w świetle stosownych kryteriów.

Oprócz rzeczywistych działań wnioskodawcy należy wziąć pod uwagę następujące elementy:

□ **Formę przynależności wnioskodawcy do grupy lub reżimu [\[lista kontrolna\]](#)**

Poza działalnością, rolą i obowiązkami wnioskodawcy urzędnik prowadzący sprawę powinien zwrócić uwagę na dokładną formę przynależności wnioskodawcy, jaką miał względem grupy lub reżimu, skutkującą w czynach wykluczających (tj. poprzez formalne członkostwo lub nieformalną przynależność).

□ **Działania i charakter grupy lub reżimu [\[lista kontrolna\]](#)**

Urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć działania grupy i jej przestępczy charakter (np. przestępstwa wykluczające, jakie można jej przypisać) dla okresu, w którym wnioskodawca był związany z grupą.

Fakt, że grupa lub reżim zostały zakazane przez Unię Europejską lub społeczność międzynarodową (rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ, kontrola Międzynarodowego Trybunału Karnego itd.), może być ważnym wskaźnikiem do wzięcia pod uwagę, ale nie ma charakteru determinującego.

Trzeba wziąć pod uwagę rozdrobnienie grupy lub reżimu na skrzydło polityczne, milicyjne, wywiadowcze itp. Dlatego ocenę należy skoncentrować na części grupy lub reżimu, z którą wnioskodawca był bezpośrednio związany.

Taka analiza będzie również obejmować wiedzę wnioskodawcy o czynach wykluczających popełnionych przez grupę lub reżim.

□ **Swoboda wyboru w chwili przystępowania do grupy lub reżimu [\[lista kontrolna\]](#)**

Aby wykazać indywidualną odpowiedzialność, urzędnik prowadzący sprawę zobowiązany jest wykazać, że wnioskodawca dobrowolnie:

- **związał się** z grupą lub reżimem, oraz
- **kontynuował swoje zaangażowanie** w grupie lub reżimie: W związku z tym urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć czas, jaki wnioskodawca przynależał do grupy lub reżimu, i szanse, jakie miał, aby się od nich oddzielić.

Mogą mieć zastosowanie względy związane z przymusem.

□ Stanowisko, ranga, pozycja i wpływ wnioskodawcy w ramach grupy lub reżimu [\[lista kontrolna\]](#)

Stanowisko, ranga, pozycja i wpływ wnioskodawcy w grupie lub reżimie mogą pomóc w ustaleniu zdolności wnioskodawcy do kontrolowania działań grupy lub reżimu i wpływania na nie.

Podstawy znoszące indywidualną odpowiedzialność [\[lista kontrolna\]](#)

□ Brak zdolności umysłowych do zrozumienia i kontrolowania własnego postępowania [\[lista kontrolna\]](#)

Określone podstawy będą podważały subiektywny element konieczny przy indywidualnej odpowiedzialności („stan umysłu”).

Należy wziąć pod uwagę następujące wskazówki, że osobie brakuje zdolności zrozumienia charakteru niezgodności z prawem swojego działania i zdolności do kontrolowania siebie:

□ *Choroba psychiczna lub wada* [\[lista kontrolna\]](#)

Choroba psychiczna lub wada, która niszczy zdolność takiej osoby do oceny niezgodności z prawem lub charakteru swojego działania, a także zdolność do kontrolowania swojego zachowania w celu spełnienia wymogów prawa, są okolicznościami znoszącymi indywidualną odpowiedzialność.

□ *Niedobrowolne odurzenie* [\[lista kontrolna\]](#)

Nie będzie stanowiło podstawy dla negowania indywidualnej odpowiedzialności dobrowolne odurzenie w okolicznościach, w których osoba знаła lub zlekceważyła ryzyko, że wskutek odurzenia może zaangażować się w działanie stanowiące czyn wykluczający.

□ *Niedojrzałość* [\[lista kontrolna\]](#)

Wykluczenie nie będzie uzasadnione w sprawach związanych z wnioskodawcą, który w chwili swojego udziału w czynach przestępczych nie osiągnął minimalnego wieku odpowiedzialności karnej. Mimo że nie ma uzgodnionego międzynarodowo minimalnego wieku dla zastosowania wykluczenia, Komitet Praw Dziecka zaleca, aby państwa ustaliły odpowiedni próg. Próg ten nie powinien być na zbyt niskim poziomie wieku, biorąc pod uwagę okoliczności związane z dojrzałością emocjonalną, psychiczną i intelektualną.

Podstawa ta dla zanegowania odpowiedzialności karnej może również mieć zastosowanie, jeśli wnioskodawca osiągnął minimalny wiek odpowiedzialności karnej w chwili czynów przestępczych, ale stwierdzono, że nie osiągnął poziomu dojrzałości intelektualnej, fizycznej lub emocjonalnej wymaganej do zrozumienia charakteru bezprawności jego działania.

W przypadku dziecka przy analizie wykluczenia należy wziąć pod uwagę określone dodatkowe kwestie, szczególnie takie, które związane są z najlepszym interesem dziecka, możliwościami umysłowymi dzieci i ich zdolnością do zrozumienia zgody na działanie, o które zostały poproszone, lub którego wykonanie im nakazano. Urzędnik prowadzący sprawę powinien dodatkowo zadbać o wprowadzenie niezbędnych gwarancji proceduralnych.

Niemniej dzieci w wieku poniżej 18 lat można pociągnąć do odpowiedzialności karnej, jeśli przewiduje to prawodawstwo krajowe. W tym kontekście należy jednak uwzględnić poziom dojrzałości dziecka, biorąc pod uwagę kształcenie, wiedzę, narażenie itd.

W większości państw członkowskich przewidziano wiek (w chwili popełnienia czynu), poniżej którego w żadnych okolicznościach osoba nie może zostać wykluczona z ochrony międzynarodowej. Często będzie pokrywał się z minimalnym wiekiem, w którym można pociągnąć osobę do odpowiedzialności karnej, przewidzianym w krajowym prawie karnym.

Praktyka krajowa:

□ **Błąd faktyczny i błąd co do prawa** [lista kontrolna]

Zgodnie z międzynarodową normą błąd faktyczny i błąd co do prawa mogą, w określonych okolicznościach, zwolnić z odpowiedzialności indywidualnej poprzez zanegowanie wymaganego elementu subiektywnego:

- **błąd faktyczny:** pomylenie faktów jest podstawą dla zanegowania odpowiedzialności wyłącznie wówczas, jeżeli neguje element subiektywny wymagany przy przestępstwie.
- **błąd co do prawa:** błąd co do prawa dotyczący tego, czy określony rodzaj czynu jest przestępstwem, może stanowić podstawę dla wykluczenia odpowiedzialności wyłącznie wówczas, jeśli neguje subiektywny element wymagany przy takim przestępstwie lub w odniesieniu do obrony rozkazów nadrzędnych w przypadkach, w których warunki są spełnione.

□ **Linia obrony** [lista kontrolna]

W przypadkach, w których zostały ustalone powody, dla których skarżący dopuścił się wykluczającego czynu, urzędnik prowadzący sprawę nadal musi ustalić, czy można zastosować inne okoliczności, które mogłyby zanegować indywidualną odpowiedzialność.

Urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć zakres, w jakim wnioskodawca popełniający czyny wykluczające zrobił to w jednym z okoliczności wymienionych poniżej:

Przymus [lista kontrolna]

Poniższe kumulujące się warunki muszą zostać spełnione:

1. Działanie wnioskodawcy wynikało z gróźb (pod adresem wnioskodawcy lub innej osoby) natychmiastowej śmierci albo długotrwałego lub natychmiastowego poważnego uszkodzenia ciała.
 2. Wnioskodawca działał w sposób konieczny i racjonalny, aby uniknąć tego zagrożenia.
 3. Wnioskodawca nie zamierzał powodować większej szkody niż ta, której chciał uniknąć.
-

Samoobrona lub obrona innych (lub mienia w przypadku zbrodni wojennych) [lista kontrolna]

Poniższe kumulujące się warunki muszą zostać spełnione:

1. Bezprawne i niezgodne z prawem użycie siły wobec wnioskodawcy lub innej osoby (lub mienia).
2. Wnioskodawca działał w rozsądny sposób, aby bronić siebie lub inną osobę (lub mienie).
3. Zachowanie wnioskodawcy było proporcjonalne do stopnia zagrożenia.

Obrona mienia może wykluczyć odpowiedzialność wyłącznie w przypadku zbrodni wojennych. Spełniony musi być jeden z poniższych warunków:

- a) mienie miało zasadnicze dla przetrwania wnioskodawcy lub przetrwania innej osoby; lub
 - b) mienie miało zasadnicze znaczenie dla ukończenia misji wojskowej.
-

Rozkazy przełożonego [lista kontrolna]

Poniższe kumulujące się warunki muszą zostać spełnione:

1. działanie było prowadzone na rozkaz rządu lub przełożonego wnioskodawcy (zarówno wojskowego, jak i cywilnego);
 2. osoba była prawnie zobowiązana do przestrzegania rozkazów rządu lub przełożonego;
 3. osoba nie wiedziała, że rozkaz był bezprawny; oraz
 4. rozkaz nie był w sposób oczywisty niezgodny z prawem (zgodnie z normami międzynarodowym – rozkaz popełnienia tortur, ludobójstwa lub zbrodni przeciwko ludzkości uważa się za oczywiście bezprawny).
-

Kwestie dodatkowe [lista kontrolna]

Poniższe kwestie będą podlegały praktyce krajowej.

Jeśli istnieją poważne powody, aby uznać, że wnioskodawca ponosi indywidualną odpowiedzialność za czyny wykluczające, w zależności od praktyki krajowej urzędnik może dalej rozważyć, czy wykluczenie w tym przypadku spełniłoby **cele klauzuli dotyczących wyłączenia**. Im poważniejsze są czyny wykluczające, tym mniej istotne będą następujące czynniki przy podejmowaniu ostatecznej decyzji:

□ **Odbycie wyroku za (w innym wypadku) czyn wykluczający** [lista kontrolna]

W zależności od praktyki krajowej urzędnik prowadzący sprawę może rozważyć, czy wnioskodawca już poniósł wystarczającą karę za czyn wykluczający, biorąc pod uwagę:

- **czas odbycia kary** w odniesieniu do tego, co uznano za rozsądny czas w ramach norm UE;
- **postępowanie osoby od chwili** jej udziału w czynie, w tym w trakcie pobytu w więzieniu;
- czy wnioskodawca **wyraził żal, zapewnił odszkodowanie** lub **poniósł odpowiedzialność** za czyn.

□ **Czas od popełnienia przestępstwa** [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę może rozważyć przedawnienie, jakiemu podlegają odpowiednie przestępstwa, tj. czy przestępstwa będą jeszcze ścigane lub możliwe do ścigania.

Może to mieć znaczenie głównie przy rozpatrywaniu poważnych przestępstw o mniejszym ciężarze, ponieważ pozostałe czyny wykluczające – wskutek ich szczególnego ciężaru – nie będą podlegały przedawnieniu.

□ **Amnestia lub ułaskawienie** [lista kontrolna]

Urzędnik prowadzący sprawę powinien rozważyć, czy czyny popełnione przez wnioskodawcę podlegają amnestii lub ułaskawieniu.

W takim wypadku należy rozważyć, czy:

- amnestia lub ułaskawienie były **wyrazem demokratycznej woli** obywateli danego kraju, oraz
- czy osoba została **pociągnięta do odpowiedzialności w inny sposób** (np. poprzez Komisję Prawdy i Pojednania).

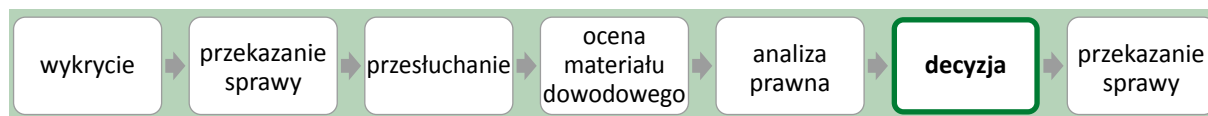
Być może dostępne są wytyczne krajowe dotyczące ewentualnych dodatkowych kwestii.

Praktyka krajowa:

7. Sporządzanie elementów decyzji związanych z wykluczeniem

[lista kontrolna]

Decyzja musi jasno i obiektywnie uzasadniać wykluczenie skarżącego ze statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej.

□ Zapewnienie, aby różne części decyzji były wyraźnie zdefiniowane

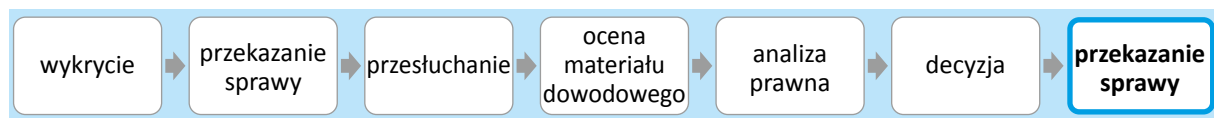
[lista kontrolna]

Posiadanie jasno zdefiniowanej struktury w decyzji przyczynia się do poprawy przejrzystości, transparentności i obiektywności uzasadnienia i wniosków. Rozdzielenie kwestii dotyczących faktów i kwestii prawnych jest istotnym elementem wskazującym, że w ocenie sprawy zastosowano podejście sprawiedliwe i ustrukturyzowane.

Struktura przedstawiona poniżej odzwierciedla powyższe wytyczne i należy ją odczytywać w połączeniu w treścią ujętą w stosownych rozdziałach. Bez uszczerbku dla wykazania w decyzji, że kryteria kwalifikowania do statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej zostały ogólnie spełnione:

Kwestie dotyczące faktów	1. Podstawa wniosku	<i>W pierwszej części decyzji zazwyczaj podsumowuje się ustalone fakty materialne.</i> <i>Określić należy również dostępne elementy dowodów.</i> <i>Ta część nie zawiera oceny.</i>
	2. Ocena wiarygodności	<i>Ocena wiarygodności (materiału dowodowego) jest skoncentrowana na okolicznościach faktycznych i odpowiadających im poszczególnych dowodach i zawiera ich ocenę na podstawie wskaźników wiarygodności.</i> <i>Na podstawie tej części można jasno określić, które fakty zostały przyjęte, a które odrzucone.</i>
Kwestie prawne	3. Kwalifikacja czynu wykluczającego	<i>Przyjęte fakty stanowią podstawę dla kwalifikacji potencjalnego czynu wykluczającego, zgodnie z elementami nakreślonymi powyżej.</i>
	4. Odpowiedzialność indywidualna: a) zachowanie wnioskodawcy b) zamiar i wiedza c) podstawy znoszące indywidualną odpowiedzialność d) dodatkowe kwestie (w stosownych przypadkach, zgodnie z praktyką krajową)	<i>Kluczową częścią decyzji jest ustalenie indywidualnej odpowiedzialności. Należy zwrócić uwagę na wszystkie elementy: jaki był związek wnioskodawcy z czynami wykluczającymi, jakie były elementy subiektywne (zamiar i wiedza) zgodnie z wymogami określonymi w definicji czynów zidentyfikowanych oraz stosowny istniejący tryb indywidualnej odpowiedzialności, a także okoliczności znoszące indywidualną odpowiedzialność, jakie potencjalnie mogą mieć zastosowanie. Dodatkowe kwestie mogą być zastosowane zgodnie z praktyką krajową.</i>
	5. Decyzja	<i>W przypadku zastosowania wykluczenia ze statusu uchodźcy lub ochrony uzupełniającej państwa członkowskie mogą nadal podjąć decyzję o przyznaniu osobom wykluczonym prawa pobytu/ochrony z powodów humanitarnych lub innych. W zależności od krajowego systemu może to stanowić część decyzji o wykluczeniu lub oddzielny dokument.</i>

8. Przekazanie sprawy w celu przeprowadzenia dochodzenia lub wszczęcia postępowania [lista kontrolna]

W zależności od ustaleń dokonanych w sprawie potencjalnego wykluczenia (bez uszczerbku dla jego faktycznego wyniku) urzędnik prowadzący sprawę być może będzie musiał podjąć dalsze kroki. Takie kroki mogą być konieczne na dowolnym etapie badania sprawy. Jeśli ustalenia odnoszą się do czynów, które można zbadać i ścigać w danym państwie członkowskim, odesłanie do właściwych organów powinno odbyć się tak szybko, jak to możliwe.

Nawet jeśli osoba nie zostanie wykluczona, mogą istnieć wystarczające powody, aby przekazać sprawę organom krajowym odpowiedzialnym za prowadzenie dochodzenia lub ściganie.

W zależności od regulacji krajowych, jak też zgodnie z obowiązkami wynikającymi z prawa międzynarodowego, może to wymagać, żeby informacje zgromadzone w sprawie zostały przesłane właściwemu organowi, takiemu jak prokuratura, policja lub inne organy bezpieczeństwa.

Przy takich działaniach urzędnik prowadzący sprawę powinien uwzględnić mające zastosowanie regulacje oraz krajowe ustalenia w zakresie **prywatności i poufności**.

Praktyka krajowa:

Poradnik praktyczny EASO: Wykluczenie

LISTY KONTROLNE

- ▶ *Kliknij pozycje listy kontrolnej, aby uzyskać dalsze wskazówki.*

1. Czym jest wykluczenie?

Pamiętaj:

- Stosowanie klauzuli dotyczących wykluczenia jest obowiązkowe**
- Celem wykluczenia jest chronienie integralności instytucji azylu**
 - przed nadużyciami ze strony osób, które nie zasługują na ochronę międzynarodową
 - przed unikaniem zostania pociągniętym do odpowiedzialności za poważne przestępstwa
- Podstawami wykluczenia są:**
 - zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości
 - poważne przestępstwa o charakterze niepolitycznym popełnione poza państwem uchodźstwa, zanim dana osoba została przyjęta jako uchodźca
 - czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych
 - poważne przestępstwa (*wyłącznie w przypadku ochrony uzupełniającej*)
 - stanowienie przez wnioskodawcę zagrożenia dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego, w którym wnioskodawca przebywa (*wyłącznie w przypadku ochrony uzupełniającej*)
 - pozostałe przestępstwa w określonych okolicznościach (*wyłącznie w przypadku ochrony uzupełniającej*)
- Ciężar udowodnienia, że kryteria wykluczające są spełnione, spoczywa na państwie**

2. Wykrywanie potencjalnych przypadków wykluczenia

- Korzystanie z dostępnych zasobów do celów wykrywania**
- Uwzględnienie dostępnych informacji**
 - zapoznaj się z aktami sprawy
 - zapoznaj się z odpowiednimi informacjami o kraju pochodzenia
- Czy któryś z tych profilów ma zastosowanie?**
 - żołnierz
 - grupa rebeliantów
 - milicja
 - policja (lub konkretne formacje policji)
 - służby wywiadu
 - członek rządu
 - funkcjonariusz publiczny
 - członek organizacji
 - powiązanie z powyższymi kategoriami
 - powiązanie z wydarzeniem
 - czyny zabronione

Pamiętaj, że znaczenie zależy od kraju pochodzenia.

Pamiętaj, że ta lista nie jest wyczerpująca.

3. Przekazanie sprawy i gwarancje proceduralne

- W razie konieczności sprawę potencjalnego przypadku wykluczenia należy przekazać zgodnie z praktyką krajową**
- Zapewnienie, aby istniały mające zastosowanie gwarancje proceduralne**
 - w stosownych przypadkach wyznaczenie doradcy prawnego
 - poinformowanie wnioskodawcy (lub jego doradcy prawnego) o rozważaniu wykluczenia
 - inne specjalne gwarancje proceduralne

4. Przesłuchanie pod kątem wykluczenia

Przygotowanie

- Pamiętaj o znaczeniu odpowiedniego przygotowania się
- Korzystaj ze stosownych wytycznych krajowych i stosownego orzecznictwa
- W możliwie szerokim zakresie ustal fakty odnoszące się do wykluczenia
- Przygotuj plan sprawy
- Przygotuj się mentalnie
- Poczyń praktyczne przygotowania
 - rozważ, czy należy w sprawę włączyć innego urzędnika prowadzącego sprawę
 - ustalenia w zakresie bezpieczeństwa
 - wybór tłumacza ustnego
 - wprowadzenie tłumacza ustnego
 - możliwość przeprowadzenia dodatkowego przesłuchania

Prowadzenie przesłuchania

- Przekaż wnioskodawcy informacje zgodnie z praktyką krajową
- Upewnij się, że zachowanie tłumacza ustnego jest odpowiednie
- Utrzymuj profesjonalne nastawienie
- Stosuj odpowiednie techniki przesłuchania
 - dostosuj się do danej osoby
 - inwestuj w budowanie relacji
 - stosuj stopniowe zawężanie zakresu
 - sprawdź i potwierdź
- Skup się na indywidualnym udziale wnioskodawcy: „ja” zamiast „my”
- Rozwiąż potencjalne problemy z wiarygodnością

5. Ocena materiału dowodowego

- Stosuj normę „poważnych podstaw, aby sądzić”
- Zbadaj wszystkie istotne okoliczności, nawet jeżeli ciężar dowodu został przeniesiony na wnioskodawcę
- Weź pod uwagę pewne cechy szczególne
 - dowody potwierdzające, że wnioskodawca był objęty procesem karnym w kraju pochodzenia
 - materiały poufne
 - jawne źródła informacji i media społecznościowe
 - zeznania anonimowe

6. Analiza prawna

6.1. Kwalifikacja czynów wykluczających

- **Czy istnieją poważne powody, aby sądzić, że wnioskodawca może być powiązany z którymkolwiek z poniższych czynów:**

a)	czyn	kontekst	podmiot	przedmiot	określony element subiektywny ¹
Zbrodnia przeciwko pokojowi	Dotyczy wojny zaczepnej: □ planowanie □ przygotowanie □ wszczęcie □ prowadzenie □ udział we wspólnym planie lub zмовie	□ międzynarodowy konflikt zbrojny (zaangażowane musi być państwo lub jednostka posiadająca charakter państwa)	□ wysokie stanowiska kierownicze	–	–
Zbrodnia wojenna	□ poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego, które pociągają za sobą odpowiedzialność indywidualną bezpośrednio na mocy prawa międzynarodowego (między innymi art. 8 statutu rzymskiego)	□ występowanie konfliktu zbrojnego (międzynarodowego lub niemiędzynarodowego) □ powiązanie z konfliktem zbrojnym	□ dowolne (w tym osoby cywilne)	□ chronione osoby/mienie □ dowolne, jeśli stosuje się bezprawną broń lub metody prowadzenia wojny	wiedza o: □ występowaniu konfliktu oraz □ chronionym statusie zaatakowanych osób/mienia □ określony element subiektywny stosuje się do określonych zbrodni wojennych
Zbrodnia przeciwko ludzkości	□ zbrodnia kwalifikowalna (zasadniczo niehumanitarny czyn) – zob. art. 6 i 7 statutu rzymskiego	atak, który jest: □ skierowany przeciwko ludności cywilnej □ powszechny i systematyczny (stanowi część wzoru złego postępowania)	□ dowolne (w tym osoby cywilne)	□ ludność cywilna (w tym niecywilna w określonych okolicznościach) □ niektóre zbrodnie przeciwko ludzkości wymagają określonego celu (np. ludobójstwo)	□ wiedza o ataku □ niektóre zbrodnie przeciwko ludzkości wymagają określonego zamiaru (np. prześladowanie i ludobójstwo)

¹ Aby zakwalifikować określone czyny, wymagane mogą być określone elementy subiektywne, poza ogólnymi subiektywnymi wymogami dotyczącymi zamiaru (w odniesieniu do działania lub konsekwencji) i wiedzy (w odniesieniu do działania, konsekwencji lub istotnych okoliczności), zgodnie z wymogiem definicji danej zbrodni.

- **Czy istnieją poważne powody, aby sądzić, że wnioskodawca może być powiązany z którymkolwiek z poniższych czynów:**

b)	czyn	kontekst	podmiot	przedmiot	określony element subiektywny ¹
Poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym (status uchodźcy)	□ zbrodnia kwalifikowalna – wystarczająco poważna □ niepolityczna (test przewagi)	<i>przestępstwo zostało popełnione:</i> □ poza państwem uchodźstwa □ przed nadaniem statusu uchodźcy	dowolne	dowolne (w zależności od definicji przestępstwa)	W zależności od przestępstwa mogą mieć zastosowanie określone wymogi
Poważne przestępstwo (ochrona uzupełniająca)	□ zbrodnia kwalifikowalna – wystarczająco poważna	–	dowolne	dowolne (w zależności od definicji przestępstwa)	–

- **Czy istnieją poważne powody, aby sądzić, że wnioskodawca może być powiązany z którymkolwiek z poniższych czynów:**

c)	czyn	kontekst	podmiot	przedmiot	określony element subiektywny ¹
Czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych	□ poważne i trwałe naruszenia praw człowieka, jak też czyny specjalnie oznaczone przez społeczność międzynarodową jako sprzeczne z celami i zasadami ONZ	□ wymiar międzynarodowy (zdolność wpływania na międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo oraz pokojowe relacje pomiędzy państwami)	□ dowolne (często osoby zajmujące stanowiska kierownicze)	□ w zależności od czynu mogą mieć zastosowanie warunki szczegółowe	□ w zależności od czynu mogą mieć zastosowanie warunki szczegółowe

- **W odniesieniu do wykluczenia wyłącznie z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej: Czy istnieją poważne powody, aby uznać daną osobę za zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa?**

- *W odniesieniu do wykluczenia wyłącznie z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej oraz jeśli ma zastosowanie zgodnie z prawem krajowym:*

Czy wnioskodawca popełnił jedno czy więcej przestępstw spoza zakresu pozostałych przepisów o wykluczeniu?

	czyn	kontekst	podmiot	przedmiot	określony element subiektywny ¹
<i>Pozostałe przestępstwa w określonych okolicznościach</i>	□ jedno czy więcej przestępstw spoza zakresu pozostałych podstaw dla wykluczenia □ czyny podlegałyby karze pozbawienia wolności, gdyby zostały popełnione w państwie członkowskim	□ popełnione przed przyjęciem w państwie członkowskim □ opuścił państwo pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary będącej skutkiem tych przestępstw	□ dowolne	–	–

- ***W przypadku badania sprawy dotyczącej czynu o charakterze terrorystycznym rozważ, na podstawie powyższych elementów, którą podstawę dla wykluczenia można zastosować.***

6.2. Odpowiedzialność indywidualna

- **Ustal, czy działanie wnioskodawcy jest związane z czynem wykluczającym poprzez rozważenie następujących elementów:**
 - **Bezpośrednie działanie:** Czy wnioskodawca bezpośrednio popełnił czyn wykluczający?
 - **Podżeganie innych:** Czy wnioskodawca podżegał innych do popełnienia czynów?
 - **Pomocnictwo:** Czy wnioskodawca pomagał w popełnieniu czynów przez innych?
 - **Wspólna działalność przestępcza:** Czy wnioskodawca uczestniczył we wspólnej działalności przestępczej?
 - **Sprawstwo kierownicze:** Czy wnioskodawca ponosi odpowiedzialność za czyny swoich podwładnych?
- **Oceń stan umysłu wnioskodawcy w chwili działania:**

- Wiedza
- Zamiar

W przypadku gdy wnioskodawca mógł być sprawcą

Zamiar w odniesieniu do:

- postępowania lub
- konsekwencji
- *wymaganych zgodnie z mającą zastosowanie definicją przestępstwa*

Wiedza w odniesieniu do:

- postępowania
- konsekwencji lub
- istotnych okoliczności
- *wymaganych zgodnie z mającą zastosowanie definicją przestępstwa*

W przypadku gdy wnioskodawca mógł uczestniczyć w popełnianiu przestępstw przez innych

Zamiar w odniesieniu do:

- postępowania lub
- konsekwencji
- *zgodnie z wymogami zależnymi od stosownego sposobu uczestnictwa*

Wiedza w odniesieniu do:

- postępowania
- konsekwencji lub
- istotnych okoliczności
- *zgodnie z wymogami zależnymi od stosownego sposobu uczestnictwa*

- **W przypadku gdy czyny wykluczające przypisuje się grupie lub reżimowi, z którymi wnioskodawca jest związany, rozważ przede wszystkim:**
 - działalność wnioskodawcy
 - formę przynależności wnioskodawcy do grupy lub reżimu
 - działania i charakter grupy lub reżimu
 - swobodę wyboru w chwili przystępowania do grupy lub reżimu
 - stanowisko, rangę, pozycję i wpływ wnioskodawcy w ramach grupy lub reżimu
- **Oceń, czy mają zastosowanie podstawy znoszące indywidualną odpowiedzialność:**
 - Brak zdolności umysłowych do zrozumienia i kontrolowania własnego postępowania
 - choroba psychiczna lub zaburzenia psychiczne
 - niedobrowolne odurzenie
 - niedojrzałość
 - Błąd faktyczny i błąd co do prawa
 - Środki obrony
 - przymus
 - samoobrona lub obrona innych (lub mienia w przypadku zbrodni wojennych)
 - rozkazy przełożonego
- **W stosownych przypadkach zgodnie z praktyką krajową uwzględnij dodatkowe kwestie:**
 - odbycie wyroku za (w innym wypadku) czyn wykluczający
 - czas od popełnienia przestępstwa
 - amnestia lub ułaskawienie

7. Sporządzanie elementów decyzji związanych z wykluczeniem

- Zapewnienie, aby różne części decyzji były wyraźnie zdefiniowane:

Kwestie dotyczące faktów:

1. Podstawa wniosku – w tym dostępne dowody
2. Ocena wiarygodności – wyraźne podsumowanie przyjętych/odrzuconych istotnych faktów

Kwestie prawne:

3. Kwalifikacja czynu wykluczającego
4. Odpowiedzialność indywidualna
a) postępowanie wnioskodawcy, jednoznacznie określające tryb odpowiedzialności indywidualnej, co do którego ustalono, że ma zastosowanie
b) zamiar i wiedza, wymagane w świetle kryteriów dotyczących trybu odpowiedzialności indywidualnej, co do którego ustalono, że ma zastosowanie
c) podstawy znoszące indywidualną odpowiedzialność
d) dodatkowe kwestie (w stosownych przypadkach, zgodnie z praktyką krajową)
5. Decyzja

8. Przekazanie sprawy w celu przeprowadzenia dochodzenia lub wszczęcia postępowania

- Przekaż sprawę właściwym organom w zależności od charakteru ustaleń
Uwzględnij kwestie dotyczące prywatności i poufności.

Poradnik praktyczny EASO: Wykluczenie

DOKUMENTY ODNIESIENIA

W niniejszej sekcji przedstawiono odpowiednie prawodawstwo i orzecznictwo, które może pomóc urzędnikowi prowadzącemu sprawę przy rozpatrywaniu potencjalnego przypadku wykluczenia.

Dyrektywa kwalifikacyjna

Dotyczące wykluczenia klauzule dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony:

Wykluczenie z możliwości uzyskania statusu uchodźcy	Wykluczenie z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej
art. 12 dyrektywy kwalifikacyjnej	art. 17 dyrektywy kwalifikacyjnej
1. Obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec zostaje wykluczony z możliwości uzyskania statusu uchodźcy, jeśli: a) jest objęty zakresem stosowania art. 1 lit. D konwencji genewskiej [...] b) jest uważany przez właściwe organy państwa, w którym się osiedlił, za osobę mającą prawa i obowiązki związane z posiadaniem obywatelstwa tego państwa lub posiadającą prawa i obowiązki im równorzędne. 2. Obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec zostaje wykluczony z możliwości otrzymania statusu uchodźcy, jeżeli istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że: a) dokonał zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej, zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych w celu ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni; b) popełnił poza państwem, które go przyjęło, poważne przestępstwo o charakterze niepolitycznym, zanim został przyjęty jako uchodźca, czyli zanim wydano mu zezwolenie na pobyt na podstawie nadanego statusu uchodźcy; szczególnie okrutne czyny, nawet jeśli zostały popełnione z rzekomo politycznych pobudek, można zakwalifikować jako poważne zbrodnie o charakterze niepolitycznym; c) jest winny czynów sprzecznych z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych określonymi w preambule i art. 1 i 2 Karty Narodów Zjednoczonych. 3. Ust. 2 ma zastosowanie do osób, które podlegają do przestępstw lub czynów określonych w tym ustępie lub w inny sposób uczestniczą w ich popełnianiu.	1. Obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec zostaje wykluczony z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej, jeżeli istnieją poważne podstawy, aby sądzić, że: a) dokonał zbrodni przeciwko pokojowi, zbrodni wojennej, zbrodni przeciwko ludzkości w rozumieniu aktów międzynarodowych opracowanych w celu ustanowienia przepisów odnoszących się do tych zbrodni; b) popełnił poważne przestępstwo; c) jest winny czynów sprzecznych z celami i zasadami Organizacji Narodów Zjednoczonych określonymi w preambule i art. 1 i 2 Karty Narodów Zjednoczonych; d) stanowi zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa członkowskiego, w którym przebywa. 2. Ust. 1 ma zastosowanie do osób, które podlegają do przestępstw lub czynów określonych w tym ustępie lub w inny sposób uczestniczą w ich popełnianiu. 3. Państwa członkowskie mogą wykluczyć obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca z możliwości otrzymania ochrony uzupełniającej, jeżeli przed przyjęciem do danego państwa członkowskiego popełnił on jedno lub więcej przestępstw nieobjętych zakresem ust. 1, które – gdyby zostały popełnione w danym państwie członkowskim – podlegałyby karze więzienia, i jeżeli opuścił on kraj pochodzenia wyłącznie w celu uniknięcia kary wynikającej z popełnienia tych przestępstw.

Powrót do [poradnika](#).

Skróty i przydatne linki

- **ETPC** – Europejski Trybunał Praw Człowieka
 - [Informacje o ETPC](#)
 - [Orzecznictwo](#)
- **MTKJ** – Międzynarodowy Trybunał Karny dla Byłej Jugosławii
 - [Informacje o MTKJ](#)
 - [Orzecznictwo](#)
- **MTKR** – Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy
 - [Informacje o MTKR](#)
 - [Orzecznictwo](#)
- **MTS** – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości
 - [Informacje o MTS](#)
 - [Orzecznictwo](#)
- **NTSL** – Nadzwyczajny Trybunał dla Sierra Leone
 - [Informacje o NTSL](#)
 - [Orzecznictwo](#)
- **QD** – dyrektywa w sprawie kwalifikowania
 - [Tekst dyrektywy w sprawie kwalifikowania](#)
- **Statut rzymski** – Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego
 - [Tekst statutu rzymskiego](#)
- **TSUE** – Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
 - [Informacje o TSUE](#)
 - [Orzecznictwo](#)

Niniejszy przegląd podstaw prawnych i orzecznictwa nie stanowi wyczerpującego narzędzia referencyjnego. Ma on jedynie w praktyczny sposób wskazać kierunek funkcjonariuszowi prowadzącemu sprawę poprzez podanie niektórych najbardziej istotnych przepisów i elementów orzecznictwa.

Poniższe dokumenty odniesienia są zorganizowane według tematyki.

Ocena materiału dowodowego

Ciężar dowodu

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 4 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 12 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661, pkt 95

Standard dowodu

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 4 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 12 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661, pkt 87 ■ Supreme Court (Zjednoczone Królestwo), JS przeciwko Secretary of State for the Home Department, 17 marca 2010 r., pkt 39 ■ Supreme Court (Zjednoczone Królestwo), Al-Sirri przeciwko Secretary of State for the Home Department, 21 listopada 2012 r., pkt 69–75 ■ Court of Appeal (Anglia i Walia), AN (Afganistan przeciwko Secretary of State for the Home Department), [2015], EWCA ■ Supreme Court of Canada, Ezokola przeciwko Kanadzie (Minister of Citizenship and Immigration), 2013 SCC 40, [2013] 2 S.C.R. 678, część wstępna ■ Supreme Court of Canada, Pushpanathan przeciwko Kanadzie (Minister of Citizenship and Immigration), [1998] 1 S.C.R. 982 ■ Administrative Appeals Tribunal (Australia), SRYYY przeciwko Minister for Immigration and Multicultural Affairs, [2006] AATA 320, 5 kwietnia 2006 r., pkt 52–62

Kwalifikacja czynów wykluczających

Zbrodnie przeciwko pokojowi

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 1F lit. a) konwencji genewskiej Art. 12 ust. 2 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 1 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 8bis statutu rzymskiego Art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego z 1945 r. (karta londyńska)	■ Federal Court of Canada, Hinzman przeciwko Kanadzie (Minister of Citizenship and Immigration) (F.C.), 2006 FC 420; [2007] 1 F.C.R. 561, Canada: Federal Court, 31 marca 2006 r.; pkt 141–142 oraz 155–160

Zbrodnie wojenna

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 1F lit. a) konwencji genewskiej Art. 12 ust. 2 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 1 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 8 statutu rzymskiego Postanowienia konwencji genewskich z 1949 r. dotyczące poważnych naruszeń oraz Protokołu dodatkowego I Art. 3 Protokołu dodatkowego I wspólny z konwencjami genewskimi z 1949 r. Art. 4, 13, 16 Protokołu dodatkowego II	■ MTKJ, sprawa nr IT-94-1 Prokurator przeciwko Dusko Tadic (Izba Apelacyjna), decyzja w sprawie zażalenia obrony dotyczącego jurysdykcji, 2 października 1995 r., pkt 128–134

Zbrodnie przeciwko ludzkości

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 1F lit. a) konwencji genewskiej Art. 12 ust. 2 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 1 lit. a) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 6 statutu rzymskiego Art. 7 statutu rzymskiego Art. 5 MTKJ Art. 3 MTKR Konwencja z 1948 r. w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa	■ MTS, Stosowanie Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa (Bośnia i Hercegowina przeciwko Serbii i Czarnogórze), 26 lutego 2007 r., pkt 299, 319 ■ MTKJ, sprawa nr IT-05-88-T Popović i in. (Izba Procesowa), wyrok z dnia 10 czerwca 2010 r., pkt 809–832 ■ MTKJ, sprawa nr IT-95-14-A Prokurator przeciwko Blaškić (Izba Apelacyjna), wyrok z dnia 29 lipca 2004 r., pkt 96–102 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-99-52-A Prokurator przeciwko Nahimana i in. (Izba Apelacyjna), wyrok z dnia 28 listopada 2007 r., pkt 915–924 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-96-4-T Prokurator przeciwko Jean-Paul Akayesu (Izba Procesowa 1), wyrok z dnia 2 września 1998 r., pkt 500–509, 521, 579 ■ Court of Appeal (Anglia i Walia), AA-R (Iran) przeciwko Secretary of State for the Home Department, [2013] EWCA Civ 835 ■ Administrative Appeals Tribunal (Australia), SRYYY przeciwko Minister for Immigration and Multicultural Affairs, [2006] AATA 320, 5 kwietnia 2006 r.

Poważne przestępstwa (o charakterze niepolitycznym)

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 1F lit. b) konwencji genewskiej Art. 12 ust. 2 lit. b) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 1 lit. b) dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ TSUE, wyrok z dnia 24 czerwca 2015 r., H. T. przeciwko Land Baden-Württemberg, EU:C:2015:413 ■ Upper Tribunal (Zjednoczone Królestwo) (Asylum and Immigration Chamber), AH (art. 1F lit. b)), [2013] UKUT 00382 ■ House of Lords Judicial Committee (Zjednoczone Królestwo), T przeciwko Secretary of State for the Home Department, [1996] 2 All ER 865, 22 maja 1996 r. ■ Supreme Court of Canada, Febles przeciwko Minister of Citizenship and Immigration, 2014, SCC 68 ■ Court of Appeal (Nowa Zelandia), S przeciwko Refugee Status Appeals Authority, CA262/97, 2 kwietnia 1998 r.

Czyny sprzeczne z zasadami i celami Organizacji Narodów Zjednoczonych

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 1F lit. c) konwencji genewskiej Art. 12 ust. 2 lit. c) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 1 lit. c) dyrektywy w sprawie kwalifikowania Karta Narodów Zjednoczonych	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661, pkt 79–99 ■ Supreme Court (Zjednoczone Królestwo), Al-Sirri przeciwko Secretary of State for the Home Department, 21 listopada 2012 r. ■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), SR, nr 611731, 27 czerwca 2008 r. ■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), S, nr 11016153, 15 lipca 2014 r.

Zagrożenie dla społeczności lub bezpieczeństwa państwa

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 17 ust. 1 lit. d) dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), wyrok z dnia 29 czerwca 2012 r., A., nr 10014511 ■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), wyrok z dnia 20 września 2012 r., M., nr 10018884 ■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), wyrok z dnia 21 kwietnia 2011 r., R., nr 10014066 ■ Cour nationale du droit d'asile (Francja), wyrok z dnia 15 lutego 2013 r., B., nr 10005048 ■ Commission des recours des réfugiés (Francja), decyzja z dnia 1 lutego 2006 r., O., nr 533907

Czyny o charakterze terrorystycznym

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 51 ust. 2 Protokołu dodatkowego I Art. 4 ust. 2 lit. d) i art. 13 ust. 2 Protokołu dodatkowego II Decyzja ramowa Rady 2002/475/WSiSW z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie zwalczania terroryzmu Decyzja ramowa Rady 2008/919/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. zmieniająca decyzję ramową 2002/475/WSiSW w sprawie zwalczania terroryzmu Konwencje i protokoły międzynarodowe dotyczące terroryzmu (kliknij tu) Rada Bezpieczeństwa ONZ, rezolucja Rady Bezpieczeństwa 1373 (2001) [w sprawie zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego spowodowanych przez akty terroryzmu], 28 września 2001 r., S/RES/1373 (2001) Rada Bezpieczeństwa ONZ, rezolucja Rady Bezpieczeństwa 1566 (2004) w sprawie zagrożeń dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego spowodowanych przez terroryzm, 8 października 2004 r., S/RES/1373 (2004)	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661 ■ TSUE, wyrok z dnia 29 czerwca 2010 r., Generalbundesanwalt beim Bundesgerichtshof przeciwko E i F, sprawa C-550/09, pkt 61–62 ■ Cour nationale du droit d’asile (Francja), S, nr 11016153, 15 lipca 2014 r. ■ Cour nationale du droit d’asile (Francja), SR, nr 611731, 27 czerwca 2008 r.

Odpowiedzialność indywidualna

Aspekty ogólne

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661
Art. 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ Supreme Court (Zjednoczone Królestwo), JS przeciwko Secretary of State for the Home Department, pkt 55
Art. 25, 28, 30–33 statutu rzymskiego	■ Supreme Court of Canada, Ezokola przeciwko Kanadzie (Citizenship and Immigration), 201, część wstępna

Formy odpowiedzialności indywidualnej

Popelnienie czynu wykluczającego

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 ust. 3 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvocka i in., pkt 243
Art. 17 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvocka i in., pkt 251
Art. 25 ust. 3 lit. a) statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-94-1 Prokurator przeciwko Dusko Tadic (Izba Apelacyjna), decyzja w sprawie zażalenia obrony dotyczącego jurysdykcji, 2 października 1995 r., pkt 188
Art. 30 statutu rzymskiego	

Nakłanianie innych osób do popelnienia czynu

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 ust. 3 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ MTKJ, sprawa nr IT-04-82-A Prokurator przeciwko Boskoski i Tarculovski (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 19 maja 2010 r., pkt 125
Art. 17 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ MTKJ, sprawa nr IT-95-14/2-A Prokurator przeciwko Dario Kordic, Mario Cerkez (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 17 grudnia 2004 r., pkt 27
Art. 25 ust. 3 lit. b) statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvocka i in., pkt 252
Art. 25 ust. 3 lit. e) statutu rzymskiego	■ MTKR, sprawa nr ICTR-99-52-A Prokurator przeciwko Nahimana i in. (Izba Apelacyjna), 28 listopada 2007 r., pkt 440, 479, 482
Art. 30 statutu rzymskiego	■ MTKR, sprawa nr ICTR-99-54A-A Jean de Dieu Kamuhanda przeciwko prokuratorowi (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 19 września 2005 r., pkt 593
	■ NTSL, sprawa nr SCSL-2004-16-A Prokurator Nadzwyczajnego Trybunału przeciwko Aleksowi Tamba Brima, Brima Bazzy Kamara, Santigie Borbor Kanu (oskarżeni członkowie AFRC) (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 22 lutego 2008 r., pkt 301

Pomocnictwo

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 ust. 3 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 25 ust. 3 lit. c) statutu rzymskiego Art. 30 statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-95-13/1 Prokurator przeciwko Mrksic i in. (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 5 maja 2009 r., pkt 49, 145–159 ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-32-A, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, Prokurator przeciwko Mitar Vasiljevic, 25 lutego 2004 r., pkt 102 ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvocka i in., pkt 253–256 ■ MTKJ, sprawa nr IT-94-1A Prokurator przeciwko Dusko Tadic (Izba Apelacyjna), 15 lipca 1999 r., pkt 229 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-2001-70-A, Rukundo przeciwko prokuratorowi (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 20 października 2010 r., pkt 52 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-05-88-A, Kalimanzira przeciwko prokuratorowi (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), wyrok z dnia 20 października 2010 r., pkt 220 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-99-52-A Prokurator przeciwko Nahimana i in. (Izba Apelacyjna), 28 listopada 2007 r., pkt 482 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-96-4-T Prokurator przeciwko Jean-Paul Akayesu (Izba Procesowa 1), 2 września 1998 r., pkt 484, 545 ■ NTSL, sprawa nr SCSL-04-14-A Prokurator przeciwko Moinina Fofana, Allieu Kondewa (oskarżeni członkowie CDF) (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 28 maja 2008 r., pkt 72 ■ Upper Tribunal (Zjednoczone Królestwo), MT (art. 1F lit. a) – pomocnictwo) Zimbabwe przeciwko Secretary of State for the Home Department, [2012] UKUT 00015(IAC)

Wspólna działalność przestępcza

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 ust. 3 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 25 ust. 3 lit. d) statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-99-36 Prokurator przeciwko Radoslav Brđjanin, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, 3 kwietnia 2007 r., ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvocka i in., pkt 265–312 ■ MTKJ, sprawa nr IT-94-1-A Prokurator przeciwko Dusko Tadic, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, 15 lipca 1999 r., pkt 190–191, 195–196, 202–204, 220, 227 ■ Upper Tribunal (Zjednoczone Królestwo), MT (art. 1F lit. a) – pomocnictwo) Zimbabwe przeciwko Secretary of State for the Home Department, [2012] UKUT 00015(IAC)

Sprawstwo kierownicze

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 ust. 3 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 ust. 2 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 28 statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-03-68-A Prokurator przeciwko Naser Oric (wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym), 3 lipca 2008 r., pkt 18, 20, 177 ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvočka i in., pkt 313–314 ■ MTKJ, sprawa nr IT-95-14-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, Prokurator przeciwko Tihomir Blaškić, 3 marca 2000 r., pkt 41–42, 67 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-97-20-T, Prokurator przeciwko Laurent Semanza, (Izba Procesowa MTKR III), 15 maja 2003 r., pkt 401–402

Stan umysłu (zamiar i wiedza)

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 30 statutu rzymskiego Art. 32 statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-02-60-A, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, Prokurator przeciwko Vidoje Blagojevic i Dragan Jokic, 9 maja 2007 r., pkt 127 ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-32-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, Prokurator przeciwko Mitar Vasiljevic, 29 listopada 2002 r., pkt 71 ■ MTKJ, sprawa nr IT-98-30/1-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, 2001, Prokurator przeciwko Miroslav Kvočka i in., pkt 255 ■ MTKJ, sprawa nr IT-95-14-T, wyrok wydany w przewodzie sądowym, Prokurator przeciwko Tihomir Blaškić, 3 marca 2000 r., pkt 286 ■ MTKJ, sprawa nr IT-95-17/1, wyrok wydany w przewodzie sądowym, Prokurator przeciwko Anto Furundzija, 10 grudnia 1998 r., pkt 246 ■ MTKR, sprawa nr ICTR-96-4-T Prokurator przeciwko Jean-Paul Akayesu (Izba Procesowa 1), 2 września 1998 r., pkt 523

Czyny wykluczające przypisywane ugrupowaniu lub reżimowi

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 12 dyrektywy w sprawie kwalifikowania Art. 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661, pkt 88–98 ■ MTKJ, sprawa nr IT-97-24-T Prokurator przeciwko Milomir Stakic (wyrok wydany w przewodzie sądowym), 31 lipca 2003 r., pkt 433

Podstawy znoszące indywidualną odpowiedzialność**Zdolność umysłowa do zrozumienia i kontrolowania zachowania**

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 31 lit. a) i b) statutu rzymskiego Art. 40 ust. 3 Konwencji o prawach dziecka	■ MTKR, sprawa nr ICTR-96-4-T Prokurator przeciwko Jean-Paul Akayesu (Izba Procesowa 1), 2 września 1998 r., pkt 523

Przymus

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 31 lit. d) statutu rzymskiego Art. 33 statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-96-22-A, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, Prokurator przeciwko Dragan Erdemovic, 7 października 1997 r., pkt 19 ■ Upper Tribunal (Zjednoczone Królestwo), AB (art. 1F lit. a) – obrona – przymus) Iran [2016] UKUT 00376 (IAC)

Samoobrona i obrona innych osób

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 31 ust. 1 lit. c) statutu rzymskiego	■ Administrative Appeals Tribunal (Australia), wyrok z dnia 16 czerwca 2010 r., Re YYMT i FRFJ (2010), 115 ALD 590

Rozkazy przełożonego

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 33 statutu rzymskiego	■ MTKJ, sprawa nr IT-96-22-A, wyrok wydany w postępowaniu apelacyjnym, Prokurator przeciwko Dragan Erdemovic, 7 października 1997 r.

Dodatkowe okoliczności

Podstawa prawna	Orzecznictwo
Art. 29 statutu rzymskiego	■ TSUE, wyrok z dnia 9 listopada 2010 r. w sprawach połączonych C-57/09 i C-101/09 B i D, EU:C:2010:661, pkt 103–105 ■ Upper Tribunal (Zjednoczone Królestwo) (Asylum and Immigration Chamber), AH (art. 1F lit. b)), [2013] UKUT 00382

Inne zasoby

Analiza sądowa EASO „Wykluczenie: art. 12 i 17 dyrektywy w sprawie kwalifikowania (2011/95/UE)” jest częścią cyklu szkoleń EASO z zakresu doskonalenia zawodowego dla pracowników sądów i trybunałów i przedstawia kompleksowe spojrzenie na klauzule dotyczące wykluczenia z perspektywy sądowniczej.

Strona internetowa Międzynarodowego Trybunału Karnego zawiera obszerną bazę danych dotyczących instrumentów międzynarodowych oraz orzecznictwa międzynarodowego i krajowego w zakresie przestępczości międzynarodowej. Pomocnym narzędziem dla funkcjonariuszy prowadzących sprawy, którzy mają do czynienia z elementami przestępczości, mogą być [narzędzia prawne MTK](#).

Istotne materiały Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (Biuro UNHCR):

- ▶ [Wytyczne w sprawie procedur i kryteriów, jakie należy stosować w celu określenia statusu uchodźcy w świetle konwencji z 1951 r. i protokołu z 1967 r. dotyczących statusu uchodźców \(rozdział IV\)](#)
- ▶ [Uwagi wyjaśniające stosowanie klauzul dotyczących wykluczenia: art. 1F Konwencji z 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców](#)
- ▶ [Wytyczne w sprawie ochrony międzynarodowej: stosowanie klauzul dotyczących wykluczenia: art. 1F Konwencji z 1951 r. dotyczącej statusu uchodźców](#)
- ▶ [Wytyczne w sprawie ochrony międzynarodowej: wnioski o udzielenie azylu dotyczące dzieci składane zgodnie z art. 1A ust. 2 i art. 1F Konwencji z 1951 r. lub Protokołu z 1967 r. dotyczących statusu uchodźców](#)

W kwestiach związanych z międzynarodowym prawem humanitarnym oraz prawami i postępowaniami w konfliktach międzynarodowych i niemiędzynarodowych przydatnym źródłem informacji może być strona internetowa Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (MKCK).

JAK OTRZYMAĆ PUBLIKACJE UE

Publikacje bezpłatne:

- jeden egzemplarz:
w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)
- kilka egzemplarzy (lub mapy, plakaty):
w przedstawicielstwach Unii Europejskiej (http://ec.europa.eu/represent_pl.htm)
w delegaturach Unii Europejskiej w krajach poza UE
(http://eeas.europa.eu/delegations/index_pl.htm)
kontaktując się z Europe Direct (http://europa.eu/europedirect/index_pl.htm)
lub dzwoniąc pod numer 00 800 6 7 8 9 10 11 (numer bezpłatny w całej UE) (*).

(*) Informacje są udzielane nieodpłatnie, większość połączeń również jest bezpłatna (niektórzy operatorzy, hotele lub telefony publiczne mogą naliczać opłaty).

Publikacje płatne:

- w EU Bookshop (<http://bookshop.europa.eu>)

Urząd Publikacji